

**VANHEMMAKSI VANHEMMAN PAIKALLE**  
**- Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään**

Nina Manninen  
Pro Gradu –tutkielma  
Jyväskylän yliopisto  
Yhteiskuntatieteiden ja  
Filosofian laitos /  
Yhteiskuntapolitiikka

Joulukuu 2001

# SISÄLLYS

## TIIVISTELMÄ

<b>1. JOHDANTO.....</b>	<b>4</b>
<b>2. PERHEHOITO LASTENSUOJELUSSA.....</b>	<b>7</b>
2.1. Sijaisvanhemmuuden käsite.....	7
2.2. Sijaisvanhemmuus juridisesta näkökulmasta.....	8
<b>3. MUUTTUVA VANHEMMUUS.....</b>	<b>11</b>
3.1 Äitiyden haasteita.....	11
3.2. Isyyden erityisyys .....	12
3.3. Vanhemmuus ja uudet perhemuodot.....	14
<b>3. VANHEMMUUDEN LAJIT.....</b>	<b>17</b>
4.1. Sosiaalinen vanhemmuus.....	17
4.2. Psykologinen vanhemmuus.....	18
4.2.1. Psykologisen vanhemmuuden tarvekoulukunnan näkemys .....	18
4.2.2. Psykologisen vanhemmuuden suhdekoulukunnan näkemys.....	19
4.2.3. Psykologinen vanhemmuus käsitteenä.....	19
4.3. Jaettu vanhemmuus.....	21
4.3.1. Jaettu vanhemmuus lasten kokema.....	22
4.3.2. Tehtävien mukaan jaettu vanhemmuus.....	23
4.4. Kasvatuksellinen vanhemmuus.....	24
4.5. Tutkimustehtävä.....	25
<b>5. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....</b>	<b>27</b>
5.1. Uusi perhetutkimus tutkimusotteena.....	27
5.2. Tutkimuksenkulku.....	28
5.3. Haastateltavat.....	31
5.4. Aineiston analysoinnista.....	32
<b>6. SIJAISVANHEMMUUDEN VAATIMUKSET.....</b>	<b>34</b>
6.1. Syyt sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle.....	34
6.2. Vanhemmuus ja ammatillisuus.....	40
6.3. Sijaisvanhemmuus ja raha.....	43
6.4. Perhekäsitysten muotoutuminen.....	46
6.5. Kohdatut ongelmat.....	51
<b>7. VANHEMMUUDEN MONINAISUUS.....</b>	<b>54</b>
7.1. Äitiyden ja isyyden kokemukset.....	54
7.2. Sijoitettujen lasten ja biologisten lasten välinen ero.....	58
7.3. Jaetun vanhemmuuden kokemukset.....	59
<b>8. JOHTOPÄÄTÖKSET.....</b>	<b>62</b>

**LÄHTEET.....66**

**LIITTEET**

**LIITE 1: SIJAISVANHEMMILLE LÄHETETTY KIRJE**

**LIITE 2: SIJAISVANHEMPIEN HAASTATTELURUNKO**

## TIIVISTELMÄ

Nina Manninen

VANHEMMAKSI VANHEMMAN PAIKALLE – Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Jyväskylän yliopisto/ Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Yhteiskuntapolitiikka, joulukuu 2001. 70 sivua + 2 liitettä.

Tutkimuksen kohteena oli sijaisvanhempien kokemukset tehtävästään ja sijaisvanhemmuuden luonteesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaisvanhemmuuden haasteita sijaisvanhempien itsensä kokemana sekä sitä, millaisena tehtävänä he sijaisvanhemmuuden määrittävät.

Tutkimus tehtiin haastatteleamalla sijaisvanhempia teemoittaisen haastattelurungon avulla. Haastattelut olivat sekä yksilö- että parihaastatteluja. Haastattelujen avulla saatiin omakohtaista tietoa tutkimuskohteilta. Haastatteluaineistosta nousevat sijaisvanhemmille merkitykselliset teemat analysoitiin käyttäen tutkimusotteena uutta perhetutkimusta.

Sijaisvanhemmuuteen liittyy useita vanhemmuuden muotoja, joita sijaisvanhemmat joutuvat tehtävässään tietoisesti käsittelemään. Sijaisvanhemmuus ei rakennu biologiselle vanhemmuudelle, vaan se joudutaan määrittelemään sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden kautta. *Sosiaalisen vanhemmuuden* toteutuminen on ensisijaista sijaisvanhemmuuden onnistumiselle. *Psykologinen vanhemmuus* toteutuu yhdessä *jaetun vanhemmuuden* kanssa. Sijaisvanhemmat jakavat vanhemmuuden biologisten vanhempien kanssa. *Jaettu vanhemmuus* toteutuu myös sijaisäitien ja sijaisisen kesken. Sijaisvanhemmuus eroaa tyypillisestä vanhemmuudesta myös siten, että se on tehtävä, josta saa palkkaa.

Empiirisen aineistoni mukaan jaettu vanhemmuus koettiin sijaisvanhempien taholta usein ongelmallisena ja haastavana tehtävänä. Jotta jaettu vanhemmuus toteutuu, vaaditaan sijaisvanhemmalta laajaa näkökulmaa perheseen. Perhekäsityksen laajentuminen sijaisvanhemmuuden aikana oli tyypillistä sijaisvanhemmille.

Sijaisvanhemmuuteen liittyi ammatillisuus. Sijaisvanhemmuus koettiin työnä ja ammattina, joka vaatii riittävää valmentautumista ja koulutusta. Sijaisvanhemmuus nähtiin *kasvatuksellisena vanhemmuutena*, jossa on mahdollisuus kehittyä. Sijaisvanhemmuus on keino työllistää itsensä. Riittävä koulutus sijaisvanhemmuuteen mahdollistaa myös onnistuneen lastensuojelutyön.

Avainsanat: sijaisvanhemmuus, vanhemmuus, perhehoito, lastensuojelu

## 1. JOHDANTO

Tänä päivänä on arkipäivää, että lapset kasvavat perheissä, joissa vähintään toinen vanhemmista ei ole lapsen biologinen vanhempi. Vanhemmuus ei ole enää sidottu ”verisitein”. Uudet vanhemmuuden muodot ovat saaneet jalansijaa yhteiskunnassa.

Viime vuosikymmeninä sijaisvanhemmuus on muuttanut vahvasti muotoaan. Vanhasta kasvattilapsiajasta on siirrytty yhä enemmän ja enemmän kohti ammatillisempaa otetta myös sijaisvanhemmuuden osalta. Sijaisvanhemmiksi pyrkivät käyvät joissain kunnissa läpi amerikkalaislähtöisen Pride- koulutuksen, jossa he joutuvat pohtimaan niin omia vanhemmuus- kuin perhekäsityksiäänkin.

Sijoitettavat lapset oireilevat entistä enemmän ja vaativat sellaista huolenpitoa, joka vaatii vanhemmilta enemmän kuin ennen. Sijaisvanhemmuus näyttäytyy julkisuuteen varsin monitahoisena. Toisaalta heidän tekemä työ on varsin näkymätöntä. Toisaalta koetaan, että sijaisvanhemmat ovat hyväntekijöitä, jotka haluavat toimia yhteiskunnallisesti hyödyllisellä tavalla ja kasvattaa lapsia, jotka eivät ole heidän omiaan. Toisaalta taas on nähty, että sijaisvanhemmiksi ryhdytään taloudellisista syistä ja että sijaisvanhemmuus on palkkatyötä siinä missä mikä tahansa hoivatyö.

Sijaisperhettä voidaan jollain tavalla rinnastaa uusperheisiin, jota sosiologinen uusi perhetutkimus on tutkinut, ja joka antaakin viitekehyksen tutkimukseeni. Uusperheissä ja sijaisperheissä perheeseen tulee uusi(a) jäsen(iä) ja perhe muotoutuu ja muuttuu rooleiltaan ja rakenteeltaan paljonkin. Uusperheissä ja sijaisperheissä täytyy molemmissa ratkaista suhde muualla asuviin ”ex-perheenjäseniin”, eli lapsen biologisiin vanhempiin ja muihin sukulaisiin. Nykyäänhän sekä avioerotilanteessa että perhesijoitustilanteessa halutaan korostaa ja pitää tärkeänä lapsen yhteydenpitoa muualla asuviin vanhempiin.

Tällä tavalla kyse on siis myös parisuhteiden, perheiden ja vanhemmuuden uudentlaisesta järjestäytymisestä ja määrittämisestä. Vanhemman rooli muuttuu perheessä sijoituksen jälkeen ja minua kiinnostaa juuri se, millaiseksi vanhemmuuden roolit ja perhe muotoutuu sijaisvanhempien näkökulmasta.. Tässä tutkielmassani keskityn pohtimaan perhettä ja perhekäsityksiä nimenomaan sijaisperheen ja sijaisvanhempien näkökulmasta.

Sijaisvanhemmuus on vanhemmuutta, jota on vaikea tyypitellä tiettyyn vanhemmuuden muotoon sopivaksi. Sijaisvanhemmat toimivat käytännössä sijoitettujen lasten vanhempina, mutta he eivät ole lasten virallisia huoltajia. Sijaisvanhemmuudessa on huomioitava niin biologisten vanhempien kuin myös sosiaalilautakunnan näkemykset lasten kasvattamisesta ja hoidosta. Sijaisvanhemmat voivat tarjota kodin myös avohuollollisesti sijoitetulle lapselle lyhytaikaisestikin. Joskus sijaisvanhemmaksi ryhdytään yksityisesti, jolloin kyseessä on yksityinen sijoitus, jonka sosiaalilautakunta hyväksyy.

Sijaisperhetutkimus on yleisesti keskittynyt tutkimaan lähinnä sijoitettuja lapsia ja sijaisvanhempien tutkimus on jäänyt vähäiseksi. Sijaisvanhemmuudesta löytyy kuitenkin jonkin verran kirjallisuutta, vaikka suoranainen tieteellinen tutkimus sijaisvanhemmuudesta tai vanhempien näkökulmasta onkin vähäistä ainakin suomalaisessa kirjallisuudessa. Samoin kuin uusperhekirjallisuudessa, aiempi kirjallisuus on ollut lähinnä puolipopulistista tai sitten kirjallisuus on suunnattu vanhemmille tai alan ammattilaisille opaskirjoiksi (Ritala- Koskinen, 1993, 5). Sijoitettujen lasten näkökulmasta tutkimuksia on tehty niin psykologian kuin yhteiskuntatieteidenkin alalla runsaasti (ks. Cederström 1990, Gruber 1979, Greeff 1999) .

Kvantitatiivista tutkimusta on tehnyt Festinger (1983, 183), joka on tutkinut sijoitettujen lasten elämää aikuisuudessa ja näiden lasten suhteita biologisiin ja sijaisvanhempiin sekä sijoitettujen lasten selviytymistä arkielämässä aikuisuudessa. Tämä tutkimus osoittaa selvästi, että pitkäaikaisessa perhehoidossa olleet nuoret kokevat sijaisvanhempansa läheiseksi myös sijoituksen päättymisen jälkeenkin. Hänen tutkimuksensa mukaan sijoitetut nuoret kokevat olevansa läheisempiä sijaisvanhemiinsa kuin biologisiin vanhemiinsa.

Gruber (1979, 169) on keskittynyt tutkimuksessaan sijoitettujen lasten kokemuksiin sijaishuollon aikana. Samalla hän on haastatellut sijaisvanhempia ja tutkinut sijaisvanhempien, erityisesti sijaisäitien, roolia sijoitettujen lasten elämässä. Hänen tutkimuksensa mukaan yleisin syy sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen on halu työskennellä lasten parissa. Samoin suuri määrä sijaisvanhempia oli tiedostanut sijaisperheiden suuren tarpeen ja tämän vuoksi ryhtynyt sijaisvanhemmaksi. Vain noin kolme prosenttia haastatelluista kertoi ryhtyneensä sijaisvanhemmaksi taloudellisista syistä. Gruber haastatteli tutkimukseensa 147 sijaisäitiä. Sijaisisien roolia sijaisperheessä hän ei tässä

tutkimuksessa oteta lainkaan esille. Itse olen kiinnostunut nimenomaan sekä isien että äitien kokemuksia.

Itse innostuin tutkimaan sijaisvanhemmuutta sen jälkeen, kun olin työharjoitteluissa ja myöhemmin työssäni sosiaalityöntekijänä tutustunut sijaisvanhempiin ja varsinkin sijoitettuihin lapsiin, joiden taustat ja huostaanottoa edeltänyt elämä on ollut todella ongelmaista. Monin eri tavoin oireilevan lapsen kasvattamisen täytyy olla haastavaa ja se vaatii kasvattajilta paljon voimavaroja. Tutkimusongelmaani laatiessa mietin usein, millaisia ”supervanhempia” sijaisvanhemmat ovat ja miten he ovat sijaisvanhemmaksi päätyneet.

Halusin muodostaa oman tutkielmani sellaiseksi, joka ei palvelisi ainoastaan opinnäytetyönäni, vaan joka voisi avartaa niin sijaisvanhemmaksi aikovaa mutta myös sijaisvanhempien parissa työskenteleviä henkilöitä. Tavoitteenani on laatia tutkimus, joka kertoo sijaisvanhemmuuden arjesta ja ajatuksista sijaisvanhempien itsensä kokemana.

# 1. PERHEHOITO LASTENSUOJELUSSA

## 2.1 Sijaisvanhemmuuden käsite

Kautta aikojen lapset ovat kasvaneet perheessä. Perheen muoto on tosin vaihdellut niin aikakaudesta kuin kulttuurista toiseen. Sijaishkodit ovat yksityiskoteja, joiden vanhemmat ovat joissain kunnissa käyneet läpi koulutuksen (PRIDE-koulutus) vaatimaan tehtäväänsä. Lisäksi sijaisvanhempana toimiminen edellyttää tiettyjä vaadittavia ominaisuuksia niin vanhemmilta kuin koko perheeltä.

Perhehoidon yleistymisen taustalla on historiallisesti ollut sodista johtuva kansakunnan köyhyys. Lapsia on ollut huutolaisina eikä heidän kohtelunsa ole ollut aina hyvää. Autonomian aikana elätehoito oli lähes ainoa lasten huollon keino (Pulma 1987, 80). Sotien jälkeen sotaorpojen hyvä hoito perheissä nähtiin kunnia-asiaksi. Lisäksi perheissä tapahtuva lasten hoito on ollut laitoshoidoa edullisempaa. Vuoteen 1984 saakka perheisiin sijoitettuja lapsia kutsuttiin laissa kasvattilapsiksi ja sijaisvanhempia kasvattivanhemmiksi (Mastokangas 2001, 12).

Perhehoidossa sijaiskodeissa on nykyään vuosittain yli 5000 lasta. Perhehoitoa käytetään Suomessa silloin, kun sijoituksen oletetaan olevan pitkäaikainen. Käytännössä perhehoitoon sijoitetut lapset elävät lapsuutensa perhehoidossa. Perhehoito päättyy tavallisimmin lapsen täytettyä 18- vuotta (Valkonen, 1995, 11). Joissain tapauksissa sijoitettu lapsi jää myös jälkihuollon ajaksi sijaisperheeseen asumaan. Kunnilla on velvollisuus järjestää jälkihuolto huostaanotetuille lapsille 21. ikävuoteen saakka.

Perhehoito on korvannut perinteistä laitoshoidoa vasta viime vuosikymmeninä. Alunperin, viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä, laitoshoidon nähtiin tarjoavan enemmän mahdollisuuksia lasten hoidossa kuin perhehoidon. 1990- luvun vaihteessa pohjoismaisessa lastensuojelussa tapahtui kuitenkin muutos ja laitokset nähtiin lapselle huonoina sijoituspaikkoina ja lisäksi niistä koituivat suuret kustannukset (Pösö 1994, 41).

Perhehoitoa tarjoaa tavallisten kotien lisäksi tänä päivänä yhä useammin myös yksityiset ammatilliset perhekodit, joiden vanhemmilta edellytetään vahvaa ammatillista otetta kasvatukseen ja hoivatyöhön. Perhehoitoa voidaan järjestää myös ammatillisena työnä. Tällöin vanhemmat työskentelevät ammatikseen päätoimisina perhekotivanhempina. Heiltä



edellytetään tehtävään soveltuvaan koulutusta ja riittävää kokemusta hoito- tai kasvatustehtävistä. Ammatillisissa perhekodeissa voidaan hoitaa useampaa kuin neljää lasta. Ammatilliset perhekodit voivat toimia muullakin kuin toimeksiantosopimukseen perustuvalla pohjalla (Perhehoitoliitto- esite). Tässä tutkimuksessani tarkoitukseni ei ole kuitenkaan keskittyä ammatillisiin perhekoteihin, vaan yksityisiin perheisiin, joiden vanhemmat toimivat sijaisvanhempina.

Sijaishuollon tavoitteena on tarjota lapselle perheenomainen, tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö. Tämän vuoksi vanhempien parisuhteen tulee olla kunnossa ja heillä pitää olla aikaa ja tilaa lapselle. Konkreettisten vaatimusten lisäksi sijaisvanhemmilta edellytetään myös tietoisuutta ja taitoa kasvattaa lasta, joka on kokenut runsaasti pettymyksiä biologisen perheen taholta. Sijaisvanhemmilla tulee olla valmius vastata lapsen tarpeisiin ja tunteisiin. Samalla sijaisvanhemmilta edellytetään kiinnostusta hoito- ja kasvatustyöhön sekä halua kehittyä kasvattajana.

Perhehoito on Suomessa yleisin sijoitusmuoto. Vuonna 2000 kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 12870 lasta, joista perhehoidossa oli 5871 lasta, erilaisissa laitoksissa oli 4975 lasta sekä muualla 2024 lasta. Huostaanotetut lapset sijoitetaan usein huostaanoton alkuvaiheessa laitoksiin, josta käsin heille etsitään sopiva perhehoitopaikka. Perhehoidossa tähdätään pitkäaikaiseen ja kestäväan sijoitukseen (Stakes, 14/2001).

## **2.2. Sijaisvanhemmuus juridisesta näkökulmasta**

Perhehoito on osa lastensuojelun sijaishuoltoa. Perhehoidosta säädetään tarkasti laissa, ja jokaisen kunnan on velvollisuus järjestää perhehuoltoa sitä tarvitseville lapsille. Sijaisperheessä voi olla yhtä aikaa enintään neljä hoidettavaa, mukaan lukien hoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset ja muut erityistä huoltoa ja huolenpitoa vaativat henkilöt. Mikäli perhekodista vastaa kaksi henkilöä, joista vähintään toisella on ammatillinen pätevyys tehtävään, voidaan siellä hoitaa ja kasvattaa enintään seitsemää henkilöä. Tällaiset kodit tunnettiin ennen perhekoteina, kunnes perhehoitajalaissa ruvettiin nimittämään myös tavallisia sijaisperheitä perhekodeiksi.

Kasvatilapsi- nimitys poistettiin laista vuonna 1984. Lainsäädännön tasolla perhehoidosta on säädetty vuonna 1992 voimaan tullessa perhehoitajalaissa. Laki määrää perhehoitajille

maksettavan palkkion, joka on n. 1100 mk:sta 1600 mk:an kuukaudessa, mikäli perhehoitaja käy kodin ulkopuolella työssä. Jos taas perhehoitaja joutuu jäämään pois ulkopuolisesta työstä, on palkkion yläraja noin 3200 mk. Palkkiota nostetaan tarvittaessa, mikäli perhehoitoon sijoitettu lapsi vaatii erityistä hoitoa. Lisäksi perhehoitoon sijoittava kunta maksaa perheelle kulukorvauksena 1500 mk:sta 3000 mk:aan kuukaudessa (Kyrönseppä 1993, 18).

Perhehoidon kustannuksista ja sisällöstä sovitaan kunnan ja sijaisperheen välillä. Kunta tekee toimeksiantosopimuksen yksityisen perheen kanssa, jota kutsutaan perhehoitajasopimukseksi. Sijaisvanhemmuus on siis lain mukaan palkkatyötä. Perhehoitajalain tullessa voimaan, se on tietyllä tavalla ammatillistanut perhekotitoiminnan, sillä perhehoitajalaki toi sijaisvanhemmat eläketurvan piiriin ja heillä on nyt mahdollisuus myös pitää vapaata tehtävästään (Kyrönseppä 1993, 18).

Useimmiten sijaisperheeseen sijoitetut lapset ovat huostaanotettuja. Tällöin lapsen huolto säilyy juridisesti perhesijoituksen jälkeenkin niillä henkilöillä, joilla huolto on ollut ennen huostaanottoakin. Toki käytännössä huoltajien oikeudet ovat tällöin vähäiset, koska huostaanoton jälkeen kunnan sosiaalitoimella on ”oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta” (LSL 19 §). Oikeudellisesti sijaisperheet ovat asianosaisasemaltaan ongelmallinen henkilötaho. Sijaisvanhemmille tulee antaa lapsesta niin paljon tietoa, että he voivat hoitajina ja kasvattajina ottaa huomioon lapsen taustan ja erityistarpeet. Sijaisvanhemmat ovat kuitenkin tehtävässään palkattuja työntekijöitä, joiden asianosaisoikeudet rajoittuvat LSL 23 §:n mukaiseen oikeuteen tulla kuulluksi lapsen huoltoon liittyvissä kysymyksissä.

Sijaisvanhemmilla ei siis ole päätäntävaltaa huollon sisältöön liittyvistä, huostassapidon tarkoituksen kannalta keskeisissä kysymyksissä. Suomessa psykologiselle vanhemmuudelle ei anneta sellaista merkitystä, että se mahdollistaisi puhevallan käytön. Lainsäädännöllinen järjestelmä perustuu biologiseen vanhemmuuteen. (Mahkonen 1998, 129) Laki tosin antaa mahdollisuuden vakiintuneessa perhesijoituksessa HTL 9 §: n nojalla lapsen huollon siirtämiseen sijaisvanhemmille, jolloin sijaisvanhemmat saavat täysin normaalit huoltajan oikeudet ja velvollisuudet. Tämä keino on adoptiota kevyempi; lapsella on tällöin yhä tapaamisoikeus biologisiin vanhempiansa ja lapsi säilyttää sukuasemansa näiden suvussa. (Gottberg 1997, 248)

Sijaisvanhempia kuullaan myös siinä tapauksessa, jos kyseeseen tulee huostassapidon lopettaminen tai lapsen sijoituspaikan muuttaminen. Tällöin sijaisvanhemmat ovat oikeutettuja tulla kuulluksi ja heillä on muutoksenhakuoikeus lastensuojelupäätöksestä, koska he ovat ”henkilöitä, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut”. (Gottberg 1997, 248)

### 3. MUUTTUVA VANHEMMUUS

Äitiyden ja isyyden merkitykset ovat muuttumassa. Äideille halutaan lisää vaihtoehtoja; halutaan mahdollistaa äitien työssäkäynti lastenhoidon ohella. Samalla isä halutaan yhä tasavertaisemmaksi vanhemmaksi. Puhutaan uudesta isyydestä, joka korostaa isän ja lapsen välistä suhdetta jo heti lapsen syntymän jälkeen. Julkisessa keskustelussa vaaditaan pidempiä isyyslomia.

Vanhemmuus muuttuu myös perhemuotojen moninaistuessa. Tänä päivänä biologinen perimä ei aina määritä vanhempi-lapsi-suhdetta. Erilaiset uusperhemuodot yleistyvät ja asettavat uusia vaatimuksia vanhemmuudelle. Tässä kappaleessa käsittelen äitiyden ja isyyden erityisyyttä muuttuvassa yhteiskunnassa sekä uusien perhemuotojen mukanaan tuomia vaatimuksia vanhemmuudelle.

#### 3.1 Äitiyden haasteita

Riskiyhteiskunnan epävakaudessa äitiydeltä tullaan vaatimaan uusia haasteita. Julkunen (1995, 105) ennustaa, että työmarkkinoiden epävarmuuden aikana äidin ansiotyö, lapsen hoito, työttömyys ja opiskelu voivat limittyä toisiinsa yhä moninaisemmin tavoin sekä peräkkäin että samanaikaisesti. Työssäkäyvän äidin elämään sisältyy jo nyt monenlaisia julkisen ja yksityisen sekoituksia eikä raja itse lastaan hoitavan ja työssäkäyvän äidin välillä ole aina yksiselitteinen.

Sijaisvanhemmuuden oletetaan antavan juuri äideille mahdollisuuden samalla sekä työllistää itsensä että hoitaa itse lapsensa. Mutta miksi juuri äitien oletetaan olevan hoivaajia ja kuinka naiset ovat onnistuneet yhdistämään palkkatyön ja äitiyden?

Äidit ovat Julkusen (1995, 89) mukaan viime kädessä vastuussa lastensa elättämisestä kun miehen elatus pettää tai se ei riitä. Suomessa työläisäidit ovat aina hankkineet perheeseen tuloja, vaikka ajatus miehestä ”leivänansaitsijana” on ohjannut ajattelua ja näin aliarvionut naisten työpanosta. Äitien työssäkäynti ei ole normalisoitunut samanlaiseksi kuin isien.

Äitien on nähty olevan vastuussa lasten fyysisestä, psyykkisestä ja moraalisesta hyvinvoinnista. Äidin jääminen kotiin hoitamaan lapsia on nähty arvokkaana perheelle, vaikka tuolloin menetetäänkin äidin ansiotuloja. Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen äitien tehtävä nähtiin tärkeänä samoin kuin syntyvyyden kasvattaminen (Tilly & Scott 1989, 227-232).

### **3.2. Isyyden erityisyys**

Perinteinen isä on nähty vankkumattomana perheenpäänä, elättäjänä, joka työskenteli kodin ulkopuolella. Lapsille isä saattoi jäädä etäiseksi, koska oli paljon poissa kotoa tai isä saattoi olla pelottava, sillä isät toimivat perinteisessä kasvatuskäytännössä usein rankaisijoina. Naisten yleinen työssäkäynti Suomessa on kuitenkin osaltaan tuonut miehille enemmän vastuuta kodista ja lasten hoidosta ja näin on pyritty helpottamaan naisten kahden työn taakkaa (Huttunen 1998, 36-37).

Uusi isyys sai jalansijaa aikakauslehdissä ja muissa populistissa tiedotusvälineissä 1970-luvun puolivälissä. Isyys nostettiin äitiyden rinnalle lapsille yhtä tärkeänä vanhempana. Isä-lapsi- suhde löydettiin lapselle merkityksellisenä ihmissuhteena. Pian uudesta isyydestä kiinnostuttiin myös tieteellisessä tutkimuksessa (Lamb 1986, 7). Vaikka isän tehtävä oli ja on yhä, perheen elättäminen; tulivat isät äitien rinnalle hoivaamaan lapsia ja osallistumaan kotitöihin helpottaakseen äitien perinteisiä tehtäviä. 1970-luvun jälkeen isä ei ollut enää siittäjä ja elatusvelvollinen, vaan aktiivinen vanhempi (Nätkin 1997, 164).

Isyys on kohonnut äitikeskeisen ajattelutavan rinnalle nyky-Suomessa. 1990-luvulle tultaessa tutkittiin isyyttä niin psykologiassa kuin yhteiskuntatieteissä. Isän ja äidin hoivaroolit jakautuivat; äiti vastasi enemmän lapsen hoidosta kun taas isän tehtävä oli enemmän toiminnallinen (ks. Lamb 1986, 12; Golombok 2000, 23). Isä nähtiin tärkeänä toimijana ja leikkijänä lapsen elämässä. Isän puuttumisen ajateltiin aiheuttavan ongelmia erityisesti pojille. Isättömyys on myös lastensuojelun piirissä nähty ongelmana. Isättöminä eläneille lastensuojeluperheiden pojille etsitään yhä muun muuassa miestukihenkilöitä tai ns. ”poikamaisia” harrastuksia ja sijaisperheiksi valikoituvat lähes poikkeuksetta perheet, joissa on läsnä molemmat vanhemmat. Äidin ensiarvoisuudesta vanhempana on luovuttu niin laissa kuin lastensuojelussakin korostamalla aktiivista isyyttä ja jaettua vanhemmuutta (Forsberg 1995, 134).

Suomalainen isyys on koko vanhemmuuskäsityksen tavoin kriisissä tai murroksessa. Nykyisissä elää rinta rinnan sekä perinteinen, sitoutumaton isä että ns. *uusi, osallistuva isä*. Aiemmin vallalla oleva mieskäsitys ja maskuliinisuuden kulttuuri ei ole mahdollistanut hoivaavaa isyyttä. Isän on täytynyt olla elannon hankkija ja tunteitaan kontrolloiva vanhempi ja tunnepohjainen, vuorovaikutteinen vanhemmuus on ollut äidin tehtävänä. Hoivaava isyys on nähty uhkana perinteiselle miehisyydelle (Huttunen 1998, 40-42).

Uusi vanhemmuustutkimus tuo isät mukaan lasten hoitoon jakamaan vanhemmuutta. Käsitteenä ”äidin vaisto” on syrjäytymässä. Uuden vanhemmuustutkimuksien mukaan lasten hoidossa tarvittavat taidot opitaan tekemällä. Mitä enemmän isät lasten hoitoa harjoittelevat, sitä itsevarmemmiksi he lastenhoidon suhteen tulevat. Äitiä ei enää uuden tutkimuksen valossa nähdä puhtaasti ensiarvoisena vanhempana, vaan on todettu, että isä voi luoda lapseensa yhtä lämpimän ja tiiviin suhteen kuin äitikin ja pieni vauvakin kykenee varhaisessa vaiheessa erottamaan äidin ja isän toisistaan (Huttunen 1998, 42).

Käsitteenä uusi isä (new father) ilmestyi ensimmäisenä amerikkalaisiin mies- ja isätutkimuksiin 1980-luvun lopulla. Uusi isä- käsitteellä tarkoitettiin miestä, joka pyrkii täysimääräiseen isyyteen. Uuden isyyden perusteluina on käytetty oletusta siitä, että lapsi tarvitsee yhtä paljon molempia vanhempiaan kehittyäkseen tasapainoiseksi. Lapsen ja isän välinen vuorovaikutus on tärkeää myös miehelle ja isä voi luoda lapseen yhtä lämpimän suhteen kuin äitikin. Myös vanhempien välisen tasa-arvoisen parisuhteen toteutumiseksi nähdään jaetun vanhemmuuden olevan välttämätöntä (Huttunen 1998, 58).

Uuden isyyden myötä isien elämänlaatu paranee. Tutkimuksen mukaan (Pruett 1993, 46-50) lapsiaan keskimääräistä enemmän hoitavat isät ovat keskimääräistä tasapainoisempia ja omaavat muita paremman itsetunnon. Samoin he ovat keskimääräistä tyytyväisempiä parisuhteeseensa ja kärsivät jopa vähemmän sairauksista. Väitetään myös, että lapselta mies voi oppia puhumisen, tunteiden näyttämisen ja kuuntelemisen taitoja.

### 3.3 Vanhemmuus ja uudet perhemuodot

Vanhemmuus ei ole enää sidottu sukulaisuuteen. Uusissa perhemuodoissa vanhemmuus rakentuu uudelleen moninaisin tavoin. Uusperhe ymmärretään useimmiten perhetyyppinä, jossa perheeseen kuuluu uusi puoliso ja lapsia aiemmasta liitosta. Uusperhe tavallisimmin rakentuu siis avioeron kautta ja parisuhde on uusperheen perusehto. Uusperheen rakennetyyppejä tutkittaessa voi löytää useita erilaisia uusperheitä. Yhtenä ehtona uusperheelle voidaan pitää sitä, että vähintään toinen vanhemmista on puolivanhemman asemassa (Ritala-Koskinen 1993, 13). Suomen Tilastokeskus on perhetutkimuksessaan määritellyt uusperheeksi perheen, jonka puoliset ovat avio- tai avoliitossa, ja jossa on alaikäinen lapsi, joka ei ole puolisoitten yhteinen.

Perheisiin on liitetty useita myyttejä ja stereotyyppioita. Uusperheisiin liitettynä nämä ovat usein negatiivisia stereotyyppioita ”paha äitipuoli”-myytteineen. Uusperheessä niin vanhemmuus kuin lapsen asema näyttävät negatiivisina verrattuna perinteiseen ydinperheeseen. Toisaalta on muistettava, että myytit ja stereotyyppit muuttuvat ajan myötä ja ilmiön yleistyttyä (emt, 20).

Perinteisesti vanhemmuudesta puhuminen ei tarvitse mitään lisämääreitä. Uusperheessä tämä kulttuurinen itsestäänselvyys kuitenkin problematisoituu. Yleisesti biologinen vanhemmuus nähdään tärkeimpänä ja ensisijaisimpana vanhemmuuden muotona ja uusperheissä korostuu jako biologisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman välillä. Biologiseen vanhemmuuteen esimerkiksi kuuluu itsestäänselvytenä se, että biologisilla vanhemmilla on oikeus kasvattaa ja käyttää määräysvaltaa lapsiin. Sosiaalinen vanhemmuus taas on ”kuin-vanhemmuutta”. Uusperheessä vanhempien oikeudet lapsiin on neuvoteltava uudelleen. Uusperheessä biologisen ja sosiaalisen kamppailu on näkyvää varsinkin kun sovitaan ”vastuusta” ja ”oikeuksista”. (Ritala-Koskinen 1993, 135-159)

Ritala-Koskisen (1993, 157-161) tutkimuksen mukaan uusperhe näyttää naisten- ja perhelehtien palstoilla poikkeavana ja erilaisena perinteiseen ydinperheeseen verrattuna. Uusperheen perheys ei ole itsestäänselvyys, vaan sitä varten on taisteltava. Uusperheessä nähdään normaali ideaaliperhe ihanteena, johon on pyrittävä; on siis ihanteellista elää ”kuin perheessä”. Perheys uusperheessä rakentuu perhetunteeksi, joka edellyttää uusperheeltä samanlaista kiinteyttä (yhteenkuuluvuuden tunne, yhteiset toimintasäännöt) kuin ideaalisessa ensimmäisen avioliiton ydinperheessä. Uusperheessä äitiyden ja isyyden

täydellinen saavuttaminen on Ritala-Koskisen (emt) mukaan kuitenkin miltei mahdotonta. Myöskään sijaisperheissä perinteiseen ”täydelliseen vanhemmuuteen” tai perheyteen ei voi edes pyrkiä. Perheeseen kuulumattomat biologiset vanhemmat ovat epätäydellisyydestään huolimatta sijoitetuille lapsille lähes aina ”ne ainoat oikeat vanhemmat” ja ehkä jalustallekin nostetut; kuten tutkimusaineistonikin osoittaa. Sijaisperhe onkin eräänlainen laajentumaperhe, jossa jokaisella jäsenellä saattaa olla täysin erilaiset näkemykset omasta perheestään ja siihen kuuluvista jäsenistä.

Alanen (1994, 118) on luonnostellut tulevaisuuden perheen muutosmahdollisuuksia ja löytänyt kolme eri perhevaihtoehtoa, jotka ovat seurausta sukupuolijärjestelmän muutoksesta: ydinperheen, hajaperheen ja verkostoperheen. Verkostoperhe ei välttämättä tuota tai tarvitse yhdyssiteikseen sukulaisuussuhteita. Verkostoperheen jäsenet voivat muuttua ja vaihtua ajan myötä. Tässä perhemuodossa ei ole myöskään taloudellisia riippuvuussuhteita, kuten perinteisessä ydinperhemallissa lasten ja vanhempien välinen elatussuhde, vaan jokainen perheenjäsen, lapset mukaanlukien, ansaitsevat yksilöllisesti toimeentulonsa. Näin ollen myös sijaisperheitä voidaan pitää verkostoperheinä, sillä sijaisvanhemmathan saavat sijoitetuista lapsista palkkion ja kulukorvauksen ja elatusvastuu näin ollen on lapsen perhehoitoon sijoittaneella kunnalla.

Sijaisvanhemmuudesta löytyy yhtäläisyyksiä uusperheen vanhemmuuteen. Kun uusperhe määritellään yksinkertaisimmillaan perheeksi, jossa on vanhempien lisäksi yksi tai useampi lapsi vanhempien aikaisemmista liitoista eli vähintään toiselle vanhemmalle perheessä asuva lapsi ei ole biologinen (Ritala-Koskinen 2001, 27). Sijaisvanhemmuus eroaa tästä siten, että perheessä asuva sijoitettu lapsi ei ole kummankaan vanhemman biologinen lapsi.

Uusperhetutkimuksen alkujuurat löytyvät 1970-luvulta. Uusperhettä alettiin tutkia avioerotutkimuksen yleistymisen jälkeen. Ensimmäisenä uusperheiden ja perinteisten ydinperheiden eroavaisuuksiin kiinnittivät huomionsa erilaiset ammattiauttajat kuten psykologit, psykiatrit ja sosiaalityöntekijät. Näiden asiantuntijoiden ja ammattilaisten ajattelu hallitsi uusperhetutkimuksen kenttää 1980-luvulle saakka, jolloin tutkijat alkoivat kiinnostua, viiveellä kylläkin, uusperheilmiöstä ja uusperheen perhesuhteista. Tutkimukset on tehty pääosin Amerikassa ja ovat olleet suurimmaksi osaksi ns. klinikkatutkimuksia, eurooppalainen uusperhetutkimus on ollut vähäistä näihin päiviin saakka (Ritala-Koskinen 2001, 23-27).



Uusperhetutkimuksessa minua kiinnostaa lähinnä vanhemmuus perheessä ja vanhempien roolien muotoutuminen uusperhetilanteissa. Martinin ja Colbertin (1997, 251-253) mukaan isäpuolena tai äitipuolena oleminen on emotionaalisesti rankkaa ja vanhemmat kokevat pettymyksiä ja epäonnistumisia ja syyllistävät helposti itsensä mikäli puolison lapset edellisestä liitosta eivät häntä heti hyväksy. Ongelman ratkaisijaksi nähdään muualla asuvan biologisen vanhemman rooli. Biologisten vanhempien sekä uusvanhempien tulisi toimia yhteistyössä lasten asioissa ja muodostaa yhteisiä liittoja ”koalitioita”. Kyseessä on vain ihannetilanne, joka todennäköisesti on vain teoreettinen. Martin ja Colbert (1997, 253) näkevät suurimmaksi uhkaksi uusvanhempien ja lasten suhteelle juuri muualla asuvan biologisen vanhemman ja uusvanhemman väliset ristiriidat ja arvokamppailut. Martinin ja Colbertin (1997, 253) mukaan tutkimuksissa on osoitettu, että keino vähentää näitä ristiriitoja on, että uusvanhempi ja muualla asuva biologinen vanhempi tutustuvat toisiinsa henkilökohtaisesti.

Uusperhevanhemmuus jakautuu voimakkaasti sukupuolisesti, mikä on kiinnostavaa myös tutkielmani kannalta. Yleisimmin lapset jäävät avioerossa äidin luo asumaan ja isäpuoli on äitipuolta huomattavasti yleisempi vanhemmuusmuoto. Martinin ja Colbertin (1997, 253) mukaan nämä uudet isät ovat lapsille etäisiä ensimmäisten vuosien aikaan eivätkä isäpuolet juuri osallistu lasten kasvatukseen. Myöhempinä vuosina uusperheen isät todennäköisemmin kokevat olevansa läheisempiä puolison poikalasten kuin tyttölasten kanssa. Uusperheeseen tullut nainen on nähty tarunomaisena myyttinä, ilkeänä ja pahana äitipuolena. Uusperheeseen tulleet uudet äidit ottavat huomattavasti aktiivisemmän kasvattajan roolin verrattuna uusperheisiin tullessiin isiin varsinkin tyttärien kasvatuksessa. Amerikkalaisten tutkimusten mukaan mikäli lapsilla on säännöllinen yhteys muualla asuvan biologisen äitinsä kanssa, se vaikeuttaa lasten ja äitipuolen suhdetta (emt, 253).

## 4. VANHEMMUDET LAJIT

Vanhemmuus ei ole yksiselitteinen termi, vaan se muodostuu useista eri tasoista, jotka määrittävät lapsi-vanhempi suhdetta. *Sosiaalinen vanhemmuus* on käytännön vanhemmuutta, huolehtimista jokapäiväisistä tehtävistä. Sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu lapsen hoiva ja huolenpito. *Psykologinen vanhemmuus* pohjautuu sosiaaliselle vanhemmuudelle ja molemminpuoliselle kiintymykselle. Psykologinen vanhemmuus on käsitteenä laaja ja kiisteltykin. Tärkeä psykologisen vanhemmuuden toteutumisen ehto on vanhempien vastuun otto sekä kiintymyksen osoittaminen. *Jaettu vanhemmuus* saa tutkielmassani kaksi merkitystä. Tavallisimmin jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan äitiyden ja isyyden tasapuolista toteutumista. Omassa tutkielmassani jaettu vanhemmuus tulee esiin myös sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välisenä vanhemmuuden muotona. *Kasvatuksellinen vanhemmuus* korostaa vanhemmuutta tehtävänä, jossa korostuu kognitiiviset aspektit. Seuraavassa käsittelem näitä vanhemmuuden muotoja tarkemmin.

### 4.1. Sosiaalinen vanhemmuus

Lapsen sosiaalisena vanhempana pidetään sitä henkilöä, joka hoitaa ja huolehtii päivittäin lapsesta. Ritala-Koskisen (2001, 58-60) mukaan sosiaalinen vanhemmuus ei rakennu kuitenkaan ainoastaan siten, että lapsi yksinomaan vastaanottaa hoivaa, vaan kyse on molemminpuolisesta vuorovaikutuksesta, jota sekä lapsi että vanhempi ovat rakentamassa. Kuten jo aiemmin totesin, on sosiaalinen vanhemmuus yksi psykologisen vanhemmuuden toteutumisen ehto ja usein sosiaalista ja psykologista vanhemmuutta onkin vaikea eritellä toisistaan.

Sosiaalinen vanhemmuuskaan ei ole itsestään selvyys. Koska kyse on lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta, täytyy molempien osapuolten hyväksyä oma asemansa perheessä. Esimerkiksi uusperheessä tai sijaisperheessä sosiaalinen vanhemmuus vuorovaikutuksellisenä suhteena voi kyseenalaistua. Voi olla, ettei sijoitettu lapsi hyväksy sijaisvanhempiaan tai ettei uusperheen lapsi hyväksy uutta äiti- tai isäpuoltaan ja hänen huolenpitoaan. Näissä tapauksissa niin sosiaalinen kuin psykologinenkin vanhemmuus jää toteutumatta vuorovaikutuksellisen suhteen solmiminen voi olla pitkäaikainen prosessi.

## 4.2. Psykologinen vanhemmuus

Psykologisen vanhemmuuden käsitettä on käytetty sijaishuoltoa käsittelevissä tutkimuksissa 70-luvulta lähtien. Psykologinen vanhemmuus voidaan määritellä eri tavoin ja onkin olemassa ainakin kaksi koulukuntaa joiden näkemykset eroavat toisistaan.

### 4.2.1. Psykologisen vanhemmuuden tarvekoulukunnan näkemys

Alun perin psykologisen vanhemmuuden käsitteen loivat amerikkalaiset Joseph Goldstein, Anna Freud ja Albert J. Solnit (1973), jotka pohtivat lapsen etua lastensuojelukysymyksissä teoksessaan *Beyond the Best Interests of the Child*. He edustavat ns. **tarvekoulukuntaa**, joka määrittelee psykologiseksi vanhemmaksi sen, joka huolehtii lapsesta ja lapsen tarpeista. Teoreettisesti tarvekoulukunta nojaa psykoanalyttiseen lähestymistapaan, jossa psykologisen vanhemmuuden perusta on vanhemman vastuussa huolehtia lapsen eloonjäämisestä. Tästä fyysisestä siteestä kehittyy molemminpuolinen kiintymys ja mitä voimakkaampaa kiintymys on ja mitä perusteellisemmin aikuinen sitoutuu tunteineen lapsen hoitoon ja vastaamaan lapsen tarpeita, sitä voimakkaampi on lapsen ja vanhemman välinen psykologinen vuorovaikutus. Tämä tunneside muodostaa myöhemmin pohjan kaikille muille tunnesuhteille. (Valkonen 1995, 4-6)

Goldsteinin ym. (1973) näkemysten mukaan psykologinen vanhemmuus perustuu jokapäiväiseen kanssakäymiseen, läheisyyteen ja yhteisiin kokemuksiin. Psykologinen vanhemmuus ei ole sidoksissa biologiseen vanhemmuuteen, vaan psykologinen vanhempi voi olla kuka tahansa lapsesta päivittäin huolehtiva aikuinen. Goldsteinin ym. mukaan biologisella vanhemmalla on kyllä vaistonvarainen ja myönteinen tunneside lapseensa mutta lapselle ja lapsen psyykkiselle kehitykselle nämä biologiset siteet eivät ole niin merkittäviä. Mikäli biologiset vanhemmat laiminlyövät hoitovastuunsa ja lapsen ja vanhemman välinen tunneside on heikko, voi psykologinen vanhemmuus siirtyä henkilöltä toiselle esimerkiksi huostaanottotilanteessa. Goldstein ym. korostavat pysyvyyttä lapsen aikuissuhteissa. Tämän vuoksi he huostaanottotilanteessa suosittelivat pitkäaikaista ja pysyvää sijoitusta joko laitokseen tai perhehoitoon. Perhehoitoa pidetään laitoshoidon parempana ratkaisuna perhetunteen takia sekä mahdollisten psykologisten vanhempien

saamisen vuoksi. Sijaisvanhemmat korvaavat biologisten vanhempien roolin psykologisina vanhemmina eivätkä biologiset vanhemmat enää sijoituksen jälkeen ole lapselle tärkeitä, koska ovat menettäneet mahdollisuutensa psykologiseen vanhemmuuteen (Valkonen 1995, 6-8).

#### **4.2.2. Psykologisen vanhemmuuden suhdekoulukunnan näkemys**

Valkosen (1995, 1-11) mukaan Ruotsissa Goldsteinin ym. käsitykset psykologisesta vanhemmuudesta herättivät kritiikkiä 1970-luvun lopussa. Ruotsalaistutkijoiden mielestä Goldsteinin ym. tarveteoreettinen näkemys psykologisesta vanhemmuudesta on pinnallinen ja siinä lapsi nähdään irrallisena vanhemmistaan. Ruotsalaistutkijat nojaavat näkemyksissään psykoanalyttiseen objektisuhdeteoriaan, jonka mukaan lapsi kykenee säilyttämään mielikuvan sisäistämästään aikuisesta, vaikka tämä olisikin poissa fyysisesti. Lapsi kokee tuskaa ja menettää osan itsestään ensimmäisten ihmissuhteidensa katketessa vaikei lapsen tarpeista aina olisi huolehdittukaan. Psykologisen vanhemmuuden **suhdekoulukunnan** mukaan psykologisen vanhemmuuden toteutumisen edellytyksenä voidaan pitää varhaislapsuuden vuorovaikutussuhteen laatua; psykologinen vanhempi on aikuinen, johon lapsi samaistuu varhaisvuosinaan eikä vanhempi ole enää sen jälkeen vaihdettavissa. Tärkeintä on lapsen identiteettikehitys; lapsi identifioituu psykologiseen vanhempaansa, ja psykologinen vanhemmuus säilyy huostaanoton ja mahdollisen perhehoitosijoituksen jälkeenkin. Vaikei psykologista vanhemmuutta voikaan enää korvata, voi lapsella toki olla vanhempien lisäksi muita, tärkeitä samaistumiskohteita kuten sijaisvanhemmat. Sijaisvanhemmat ovat tällöin täydentäviä ja tukevia vanhempia eivätkä korvaa lapsen biologisia vanhempia kuten Goldstein ym. väittävät (Valkonen 1995, 1-11).

#### **4.2.3. Psykologinen vanhemmuus käsitteenä**

Kun biologinen vanhemmuus määrittyy sen mukaan, kuka on lapsen synnyttänyt ja siittänyt, sosiaalinen vanhempi taas on se aikuinen, jonka luona lapsi asuu ja elää, psykologinen vanhempi on se, jota lapsi tarvitsee kiintyäkseen ja samaistuaakseen. Molempien koulukuntien mukaan psykologinen vanhemmuus on enemmän kuin biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus yhteensä ja sitä määrittää lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ja samastuminen.

Molempia koulukuntia on kritisoitu. Tarvekoulukunta jättää lapsen ensimmäisten ihmissuhteiden merkityksen liian vähälle huomiolle. Lisäksi on kyseenalaistettu olettaus siitä, että lapsi kiintyisi helposti korvaaviin vanhempiin. Suhdekoulukuntaa taas kritisoidaan siitä, että he olettavat lapsella aina olevan psykologiset vanhemmat kaikissa oloissa. Valkosen (1995, 14) mukaan Lagerberg uskoo, että lapset, joiden suhde vanhempiinsa on ollut mitätön vanhempien torjuvuuden tai passiivisuuden vuoksi, eivät voi omata psykologisiakaan vanhempia.

Vaikka psykologinen vanhemmuus jakautuu kahteen koulukuntaan, ei näiden tarvitse olla toisiaan pois sulkevia vaihtoehtoja käytännössä. Jotkut tutkijat kuten Andersson (1990; Valkosen 1995 mukaan) eivät yleistä vaan laativat tapauskohtaisesti ehtoja ja edellytyksiä molempien koulukuntien suuntauksille. Kumpikaan suuntaus ei ole oikea tai väärä, vaan molemmista löytyy perustaa riippuen siitä, mihin tarkoitukseen eri koulukuntien väittämiä käytetään arvioitaessa yksittäisen lapsen suhdetta vanhempiinsa.

Valkosen (1995, 96-101) tutkimuksessa perhehoitonoorten haastatteluissa tuli esiin paljon psykologisen tarvekoulukunnan edustamia näkemyksiä. Useimmilla nuorista ei ollut muodostunut tunnesuhteita biologisiin vanhempiin ja nuoret korostivat vastuun merkitystä vanhemmuuden toteutumiselle. Sijaisvanhemmat koettiin useimmiten ainoiksi oikeiksi vanhemmiksi. Jotta psykologinen vanhemmuus toteutuu sijaisperheissä, täytyy sijaisvanhempien huolehtia hoitovastuustaan hyvin ja sijoitetun lapsen tulee kokea olevansa rakastettu ja arvostettu. Psykologisen vanhemmuuden suhdekoulukunnan keskeiset näkemykset tulivat tässä tutkimuksessa kyseenalaistetuiksi, koska alkuperäisistä vanhemmista oli useimmiten vieraannuttu ja sijaisvanhemmat koettiin psykologisina vanhempina, vaikka nuorella olisikin ollut tunneside alkuperäiseen vanhempaan ennen huostaanottoa. Valkonen väittääkin tutkimuksensa perusteella, että psykologinen vanhemmuus on vaihdettavissa. Nuorille olivat tärkeitä ne ihmiset, joiden kanssa oli ”kasvettu ja oltu”.

Toki suhdekoulukunnan edustamien näkemysten mukaisesti tässä tutkimuksessa korostui sijoitetun nuoren ja alkuperäisten vanhempien yhteydenpidon tärkeys. Tutkimus osoitti koulukuntien välisen vastakkainasettelun turhaksi. Molempien koulukuntien edustamat näkemykset tuovat esille tärkeitä seikkoja ja mahdollistavat yksittäisen lapsen tilanteen arvioinnin.

Valkosen (1995, 99-101) tutkimuksessa määritelmä psykologisesta vanhemmuudesta hahmottui monipuolisempänä taustateorioihin verrattuna. Sen mukaan biologinen vanhemmuus sisältää korvaamattomia elementtejä, ja sillä on ”etulyöntiasema” esimerkiksi sijaisvanhemmuuteen verrattuna, mutta psykologisen vanhemmuuden syntymiselle merkitystä on vain sosiaalisella vanhemmuudella. Psykologinen vanhemmuus ei suoraan edellytä biologista vanhemmuutta ja sosiaalinen vanhemmuus on sen toteutumisen ehto, tosin sekään ei ole riittävä yksinään. Perhehoitonoorten mukaan todellinen, psykologinen vanhempi ottaa vastuun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä osoittaa lämpöä ja rakkautta.

*”Vanhemmuus voidaan määritellä sellaisena jatkuvana, vastuullisena ja rakastavana kanssakäymisenä lapsen kanssa, jossa vanhemmalla on kasvattava rooli.”* (Valkonen 1995, 100)

### 4.3. Jaettu vanhemmuus

Vaikka lapsen synnyttänyttä naista on pidetty lapsen luontevimpana hoitajana ja kasvattajana lähes itsestäänselvästi, ei se ole historiallisesti katsottuna ollut selvyys. Korkeammissa yhteiskuntaluokissa lasten hoitajiksi on palkattu perheen ulkopuolinen työntekijä. Sen sijaan alemmissa yhteiskuntaluokissa lapsia ovat hoitaneet vanhemmat sisarukset tai vanhukset, kun työkykyiset äidit ovat käyneet ansiotyössä. (Vuori 2001, 125) Perinteisiä vanhempien tehtäviä on jaettu näin kautta aikojen.

Jaetun vanhemmuuden käsitteellä tarkoitetaan tavallisimmin vanhemmuuden tasapuolista toteutumista. Ihanteellisesti jaetussa vanhemmuudessa (sharing) molemmat vanhemmat, siis myös isät, osallistuvat tasapuolisesti lasten hoitoon. Varsinkin isyyttä on arvioitu uudelleen ja isien astuminen perinteiselle äitiyden areenalle (kodinhoito, lasten hoito) nähdään myönteisenä kehityskulkuna. Käytännössä taas vanhemmuus saattaa jakautua epätasaisesti (dividing), ja vanhemmat neuvottelevat tehtävistään ja siitä, kummalla on kulloinkin hoitovastuu lapsista ja kummalla oikeus omaan aikaan (Rotkirch 2000, 192).

Pirstoutuneesta vanhemmuudesta puhutaan silloin, kun tämä jako tapahtuu väärin tai epätasaisesti (Rotkirch 2000, 192). Vanhemmuus voidaan jakaa myös rakenteellisesti juridiseen, taloudelliseen ja käytännön vanhemmuuteen. Sijaishuollossa perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on kahdet vanhemmat; sekä biologiset että sijaisvanhemmat. Tällöin vanhemmuus ja sen sisältämät tehtävät joudutaan määrittelemään uudelleen.

Omassa tutkielmassani käytän poikkeuksellisesti jaetun vanhemmuuden käsitettä kuvaamaan *sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kesken jaettua vanhemmuutta*. Sijaishuollossa jaettu vanhemmuus toteutuu tänä päivänä paremmin kuin aiemmin. Sijaisvanhemmat tiedostavat biologisten vanhempien olemassa olon tärkeyden sijoitetulle lapselle ja tämän vuoksi tukevat lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa. Sijaisvanhemmuus on ammatillistunut ja monimuotoisemman koulutuksen ja kokemuksen vuoksi sijaisvanhemmat kokevat jaetun vanhemmuuden osana heidän työtehtäväänsä (Andersson 2001, 245) ja sijaisvanhempia valitsevat asiantuntijat korostavat biologisten vanhempien merkitystä sijoitettujen lasten elämässä.

#### **4.3.1. Jaettu vanhemmuus lasten kokemana**

Valkonen (1995, 103-105) on tutkinut jaetun vanhemmuuden käsitettä perhehoitonoorten itsensä kokemana. Jaettu vanhemmuus tarkoittaa sijaishuoltokeskusteluissa sitä, että lapsella voi olla kahdet vanhemmat; biologiset sekä sijaisvanhemmat. Sijaishuollon näkemyksen mukaan lapsen ja biologisten vanhempien välisen suhteen säilyttäminen on erityisen tärkeää ja sijaisvanhemmat ovat täydentäviä ja tukevia vanhempia eivätkä korvaa lapsen alkuperäisiä vanhempia. Valkosen tutkimuksessa nuoret kyseenalaistivat jaetun vanhemmuuden (shared parenthood) mahdollisuuden, vaikka se perhehoitokeskustelussa on ollut lähes itseänselvyys. Tutkimuksessa nuorilla oli vaikeuksia omaksua itselleen kaksia vanhempia vaan yleisimmin nuoret kokivat todellisiksi vanhemmikseen sijaisvanhemmat. Valkonen kyseenalaistaakin koko jaetun vanhemmuuden käsitteen ja kysyy, onko käsite vain aikuisten keksintöä, jotta he itse voisivat hyväksyä sijoitetut lapset paremmin?

Jaetun vanhemmuuden käsitettä käytetäänkin usein juuri tutkijoiden välineenä selvittää esimerkiksi perhesijoitusten onnistumista tai vaikutuksia sijoitettuihin nuoriin. Muun muassa Laurila (1999, 79; Andersson 1990) tyypittelee sijaiskotityttöjen perhekehityksiä kahden äidin aseman mukaisesti. Lapsilla löydettiin viisi eri tapaa suhtautua äiteihin: *Säilyneessä äitiydessä* lapsi kokee alkuperäisen äitinsä ”oikeaksi”, vaikkei säännöllistä yhteyttä heihin olisikaan. *Toisiaan seuranneessa äitiydessä* lapsella on ollut tiivis suhde biologiseen äitiinsä ja tämän kuoltua ja lapsen siirryttyä sijaisperheeseen lapsi on muodostanut kiinteän suhteen sijaisäitiinsä. *Uusi psykologinen äiti* on lapselle ainoa äiti

eikä minkäänlaista yhteyttä biologiseen äitiin ole. Lapsella voi olla *kaksi äitiä*; suhde biologiseen äitiin on säännöllinen, mutta myös suhde sijaisäidin kanssa on tiivis. Viimeisessä kategoriassa lapsella *ei ole lainkaan äitiä*, jolloin suhde biologiseen äitiin on katkennut eikä lapsi ole solminut tiivistä suhdetta sijaisäitiinsäkään. Laurilan tutkimuksen perusteella näyttää siis siltä, että jaettu vanhemmuus on mahdollista sijoitettujen lasten itsensä kokemana ja lapsella voi olla kahdet vanhemmat.

#### 4.3.2. Tehtävien mukaan jaettu vanhemmuus

Jaetun vanhemmuuden käsitettä käytetään myös kuvaamaan vanhemmuuden rakenteellista jakoa. Mm. Kaul (1991, 115-125) jaottelee vanhemmuuden kolmeen eri osa-alueeseen: juridiseen (legal) vanhemmuuteen, taloudelliseen (economic) vanhemmuuteen ja käytännön (practical) vanhemmuuteen. Laillinen vanhemmuus sisältää ne oikeudet, joita vanhemmilla on esimerkiksi työmarkkinoilla. Vanhemmilla on esimerkiksi tiettyjä oikeuksia jäädä pois työstä hoitamaan lapsia (esim. äitiysloma, vanhempainloma, lapsen sairastuminen). Taloudellinen vanhemmuus sisältää taloudellisen vastuun ja elatusvalvonnallisuuden alaikäisistä lapsista. Aiemmin taloudellisena vanhempana on nähty isä, joka elättäjän roolissa on käynyt työssä äidin jäädessä kotiin hoitamaan lapsia. Nykyään myös äidit osallistuvat perheen elatukseen käymällä työssä vaikka heillä olisikin pieniä lapsia huollettavana. Käytännön vanhemmuus tarkoittaa huolehtimista pienestä, avuttomasta tai sairaasta lapsesta muun muuassa syöttämällä, terveenä ja puhtaana pitämällä.

Kaulin(1991, 115-125) mukaan vanhemmuuden ihanne olisi, jos kaikki kolme vanhemmuuden osa-aluetta jaettaisiin tasapuolisesti molempien vanhempien kesken. Käytännössä näin ei juurikaan tapahdu, vaan vanhemmuus jaetaan siten, että äideille jää suurin vastuu käytännön vanhemmuudesta kun taas isät kantavat vastuun taloudellisesta vanhemmuudesta. Näin jakautuneessa vanhemmuudessa on monia haittoja. Äidit pidetään pois yhteiskunnasta ja työmarkkinoilta ja isät pidetään pois lapsiensa läheisyydestä, vaikka lapsen edun mukaista olisi, että molemmat vanhemmat osallistuisivat käytännön vanhempana hänen hoitamiseensa niin että molemmilla vanhemmilla olisi lapseensa läheinen suhde.



Tasapuolisen vanhemmuuden ongelman ratkaisijaksi Kaul (1991, 115-125) tarjoaa laillisen vanhemmuuden mahdollisuuksia. Laillisen vanhemmuuden keinoin voitaisiin vahvistaa äitien taloudellista vanhemmuutta ja isien käytännön vanhemmuutta. Isille tulisi suoda mahdollisuus pidempään isyyslomaan ilman suuria taloudellisia menetyksiä. Tämä mahdollistaisi äitien osallistumisen työmarkkinoille ja isien käytännön vanhemmuuden. Näin onkin tehty muun muassa Ruotsissa, missä isyyslomaa on pidennetty ja motivoitu isiä jäämään kotiin. Tosi asiassa tasapuolinen vanhemmuus on kuitenkin vielä unelma eikä lainsäädäntökään ole vielä tasa-arvoinen miehelle ja naiselle, vaan saa yhä vaikutteita yhteiskunnallisesta sukupuolisysteemistä, missä nainen on yhä alisteinen mieheen nähden. Kuten edellä olevasta on huomattavissa, vanhemmuus on jaettua niin ilmiönä kuin elettyinä kokemuksena.

Jaetun vanhemmuuden diskurssi voidaan määritellä myös ajallisesti. Vuori (2001, 355-375) on tutkimuksessaan nimennyt kaksi diskurssia, jotka ovat tunnistettavissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Diskurssit käsittelevät eksplisiittisesti naisten ja miesten välistä vanhemmuuden työnjakoa ja sen ajallista muutosta. Ensimmäinen ja perinteinen on äidinhoivan diskurssi, joka korostaa äidin ominaista luonnetta synnyttäjänä, hoivaajana ja kasvattajana. Kaikki muut suhteet suljetaan äidin ja pienen lapsen suhteen ulkopuolelle. Äidinhoivan diskurssin saadessa jalansijaa keskusteluissa, tuli haastajaksi 1960-luvulla jaetun vanhemmuuden diskurssi. Se haluaa jakaa hoivaroolin niin, että mies ottaisi entistä enemmän vastuuta lapsista ja lasten huolenpidosta ja äidin ja isän roolit sulautuisivat yhteen. Jaetun vanhemmuuden diskurssi on kytkeytynyt yleiseen modernisaatioon kun taas äidinhoivan diskurssi liitetään perinteiseen.

#### **4.4. Kasvatuksellinen vanhemmuus**

Valkonen (1995, 101) nostaa esille uuden, **kasvatuksellisen vanhemmuuden** käsitteen. Nuorten haastatteluissa tuli esille, että vanhemmuus määriteltiin enemmän tehtävänä kuin suhteena. Vanhempien tulisi nuorten mielestä olla vastuun ottajia ja kasvattajia. Rehellisyyttä, esimerkillisyyttä ja kurinpitokykyä arvostettiin vanhemmassa. Vanhemmuus ei ole vain psykologinen suhde vaan mieluummin rooli, joka edellyttää tiettyjen tehtävien hoitamista. Psykoanalyttisen taustateorian rinnalle nousi ekologinen vanhemmuuskäsitys, jossa korostuu vanhemmuuden kognitiiviset aspektit. Kasvatuksellinen vanhemmuusnäkemys nousi tutkimuksessa psykologisen vanhemmuuden rinnalla, sillä

vanhemmuus tietoisena ja tavoitteellisena toimintana on tutkimuksen mukaan tärkeä osa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta.

Valkosen (1995, 101) esiin nostama kasvattajavanhemmuutta ei kaikissa tutkimuksissa kuitenkaan koeta ihanteelliseksi vanhemmuudeksi (vrt. Hoikkala 1993, 49-54). Jo pelkällä kasvattaa- termillä saattaa olla negatiivisia sävyjä. Hoikkalan (emt, 49) tutkimuksessa lasten vanhemmat puhuivat haastatteluissa kasvatuksesta asiana, jota ei haluttu liittää omaan lapsi- vanhempi- suhteeseen ja. Suhde lapseen on enemmän kaveri- kuin kasvatussuhde. Vanhemmat ja lapset halutaan nähdä tasavertaisessa suhteessa, jossa myös vanhemmat voivat kasvaa. Vanhemmuus onkin tutkimuksen mukaan osa perheen sisäistä, eri ikäisten perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, ei kasvatusta. Suuri vaikutus tutkimustulosten erilaisuuteen on varmasti myös tutkimusaineistolla. Valkosen tutkimuksessa aineistona oli yksin omaan sijoitettuja nuoria kun taas Hoikkalan tutkimusaineisto koostui ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista ja näiden vanhemmista. Mielletäänkö kasvatusta siis nykyään vain ammatilliseksi toiminnaksi, joka on hyväksyttävää esimerkiksi sijaisvanhemmalle, mutta ei biologiselle vanhemmalle? Vai tiedostetaanko kasvatuksellisen vanhemmuuden merkitys lapselle vasta sen jälkeen kun kasvatusta on konkreettisesti laiminlyöty?

#### **4.5. Tutkimustehtävä**

2000-luvun tutkimuksessa vanhemmuus on kyseenalaistettu ja sen itsestään selvyys hävinnyt. Tähän on syynä muun muassa perhemuotojen moninaistuminen. Uusperheissä lapsella saattaa olla useita vanhempia, sijaisperheessä lapsella on kahdet vanhemmat. Myös kehittyneet lapsettomuushoidot kuten keinohedelmöitykset tai kohdunvuokraus ovat kyseenalaistaneet vanhemmuuden merkityksen.

Sijaisvanhemmuus näyttyy julkisuuteen varsin monitahoisena. Toisaalta koetaan, että sijaisvanhemmat ovat hyväntekijöitä, jotka haluavat toimia yhteiskunnallisesti hyödyllisellä tavalla ja kasvattaa lapsia, jotka eivät ole heidän omiaan. Toisaalta taas on nähty, että sijaisvanhemmiksi ryhdytään taloudellisista syistä. Lisääntyneen koulutuksen myötä sijaisvanhemmuus on myös ammatillistunut ja sijaisvanhempia kutsutaan perhehoitajiksi ja näin ollen sijaisvanhemmuus on palkkatyötä siinä missä mikä tahansa hoivatyö. Sijaisvanhemmuus nähdään myös ratkaisuna lapsettomuuden ongelmaan.

Tässä pro gradu-tutkielmassani tutkin sijaisvanhempina toimivien perhe- ja vanhemmuuskäsityksiä; millaista vanhemmuutta sijaisvanhemmuus on heidän itsensä kertomana ja kuinka sijaisvanhemmat ovat onnistuneet yhdistämään vanhemmuuden ja ammatillisuuden ja kuinka sijaisvanhemmat kokevat uuden perheenjäsenen mukanaan tuomat perhesuhteet eli lasten biologisen sukutaustan.

Sijaisvanhemmuutta ja sijaisperhettä voidaan jollain tavalla rinnastaa uusperheisiin, jota sosiologinen uusi perhetutkimus on tutkinut, ja joka antaa viittekehysten tutkimukseeni. Uusperheissä ja sijaisperheissä perheeseen tulee uusi(a) jäsen(iä) ja perhe muotoutuu ja muuttuu rooleiltaan ja rakenteeltaan paljonkin. Uusperheissä ja sijaisperheissä täytyy molemmissa ratkaista suhde muualla asuviin "ex-perheenjäseniin", eli lapsen biologisiin vanhempiin ja muihin sukulaisiin. Nykyään sekä avioerotilanteessa että perhesijoitustilanteessa halutaan korostaa ja pitää tärkeänä lapsen yhteydenpitoa muualla asuviin vanhempiin.

Tällä tavalla kyse on siis myös parisuhteiden ja vanhemmuuden uudeltaisesta järjestäytymisestä ja määrittämisestä. Vanhemman rooli muuttuu perheessä sijoituksen jälkeen ja minua kiinnostaa juuri se, millaiseksi vanhemmuus ja perhe muotoutuu sijaisvanhempien näkökulmasta..

Tärkeitä käsitteitä, joita haluan tutkimuksessani ottaa esille, on sosiaalinen, psykologinen ja biologinen vanhemmuus ja näiden vanhemmuuslajien väliset suhteet nimenomaan sijaisvanhempien näkökulmasta. Käsitteenä jaetulla vanhemmuudella on tutkielmassani kaksoisrooli. Ensinnäkin haluan tutkia vanhemmuuden jakautumista sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kesken. Toisaalta haluan myös tuoda esille kuinka vanhemmuus toteutuu sijaisäidin ja sijaisisän kesken.

## 5. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

### 5.1. Uusi perhetutkimus tutkimusotteena

Uusi perhetutkimus, jota kutsutaan myös kriittiseksi perhetutkimukseksi antaa tutkielmalleni sen teoreettis-metodologisen lähestymistavan. Uusi perhetutkimus on kritisoinut perinteistä, yksiselitteistä perhekuvausta, joka usein puhuu perheestä yksikössä unohtaen perheen moninaisuuden. Uudessa perhetutkimuksessa minua kiinnostaa lähinnä perheenjäsenten väliset suhteet ja perheen sisäinen dynamiikka. Yleisesti perhe käsitetään perinteisessä perhetutkimuksessa kiinteäksi yksiköksi, juuri avioparien ensimmäiseksi ydinperheeksi lapsineen. Tällainen liian yksiselitteinen ajattelutapa ei kuitenkaan kuvaa perhettä moninaisuudessaan. Jo pelkästään käsitykset perheistä vanhemmuussuhteiden ja asumisjärjestelyiden osalta vaihtelevat ajallisesti ja kulttuurisesti (Forsberg 1994, 6-7).

Omassa tutkielmassani olen kiinnostunut vanhemmuus- ja perhesuhteiden muotoutumisesta yhdessä perhemuodossa; sijaisperheessä. Sijaisvanhemmuudessa vanhemmuuden eri muodot, biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus on neuvoteltava uudelleen. Vanhemmuuteen astuu määrittelijäksi myös palkkatyö, jota ei varsinkaan äitiyteen ole totuttu yhdistämään. Jaettu vanhemmuuskin saa uuden, tavanomaisesta poikkeavan määritelmän. Vanhemmuutta ei jaeta ainoastaan puolisoitten kesken vaan vanhemmuuden jakajina saattaa olla useita äitejä ja isiä.

Perhettä ei enää 70-luvulla nähty yksikkönä yleistyvien uusperheiden ja avioerojen myötä. Tuolloin muokattiin laaja perhekäsitys, koko ihmisen elämänjärjestelyjen kirjo haluttiin nähdä perheenä. Perhetutkimukselle tämä ei kuitenkaan riittänyt vaan perheen käsitettä pyrittiin hajottamaan. Perhekäsitteen hajoamisen myötä voidaan tutkia esimerkiksi sukupolvien välisiä hoiva- ja huolenpitosuhteita. Naistutkimuksen mukanaan tuoma sukupuolittunut perhekäsitys on tullut tutkimuksen keskiöön. Nainen nähdään ensisijaisena vanhempana, jota yhteiskunnan rakenteet, kuten esimerkiksi työmarkkinat ja kotitalouksien työnjako muovaavat (Vuori 1989, 30).

## 5.2. Tutkimuksen kulku

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi yksilö- ja parihaastattelut, koska halusin tavoittaa sijaisvanhempien yksilöllisiä ajatuksia omasta tehtävästään. Mielestäni haastattelut soveltuvat hyvin tämän tyyppiseen tutkimukseen. Toisaalta olisin voinut valita menetelmäksi esimerkiksi ryhmähaastattelun, joka olisi todennäköisesti tuonut aineistooni erilaisen vivahteen. Tämän tyyppiseen aiheeseen olisi aineistoksi soveltunut myös erilaisista julkaisuista kerätyt lehtiartikkelit. Halusin kuitenkin päästä lähemmäksi aihetta ja tutustua henkilökohtaisesti sijaisvanhempiin. Osittain myös käytännön syistä halusin pitäytyä yksilö- ja parihaastatteluissa. Haastattelemi sijaisvanhemmat asuivat laajalla alueella, joten yhteisen ryhmähaastatteluajan- ja paikan järjestäminen olisi voinut olla vaikeaa. Yksilö- ja parihaastattelujen toteuttamisen saatoin järjestää kunkin sijaisvanhemman toiveiden mukaisesti.

Aineistonkeruuni ajoittui keväälle 2000, jolloin hankin tutkimusluvan Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskukselta (ks. liite 1) ja yhteistyössä Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön työntekijöiden kanssa valitsimme sopivan otoksen haastateltavia sijaisvanhempia tutkimukseeni. Käytännössä tämä tapahtui siten, että sijaishuoltoyksikön työntekijät valitsivat sijaisvanhempien rekisteristä vanhemmat, joille he lähettivät laatimani kirjeen (liite 3), jossa kerroin tutkimuksestani ja aikeestani haastatella sijaisvanhempia. Minulle ei annettu sijaisvanhempien nimiä tai yhteystietoja ja tarkoitus oli, että sijaisvanhemmat itse kirjeeni saatuaan ottaisivat minuun yhteyttä, mikäli he olisivat tutkimukseen osallistumisesta kiinnostuneita.

Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikkö lähetti kirjeeni 20:lle sijaisvanhempana toimivalle pariskunnalle. Toivomukseni oli, että aineiston yhdenmukaisuuden vuoksi haastattelemi sijaisvanhemmat asuisivat Jyväskylän seudulla ja heille olisi sijoitettu lapsi 3-4 vuoden sisällä. Sijaisvanhempia ilmoittautui yhteensä seitsemästä eri perheestä, joita haastattelin kevään ja kesän 2000 aikana. Haastateltavista kolme oli miehiä ja kymmenen naista. Suurimman osan haastatteluista tein sijaisvanhempien kotona, osan tein minun kotonani ja osan työhuoneessani. Lisäksi olen tutkimusaineistoa tukemaan käyttänyt aikakauslehdissä ja sosiaalialan lehdissä olleita lehtiartikkeleita.

Halusin tavoittaa sijaisvanhempia mahdollisimman suoraan tutkielmaani varten. Tämän vuoksi hankin tutkimusaineistoni haastattelumenetelmällä, jossa apunani oli teemoittainen

haastattelurunko (liite 2). Haastatteluteemoja olivat: sijaisvanhemmuuden taustat, suhde biologisiin sekä sijoitettuihin lapsiin, suhde biologisiin vanhempiin, sijaisvanhempien saama tuki, vanhemmuus. Haastattelumenetelmään päädyin sen antamien mahdollisuuksien vuoksi. Haastatellen sain mielestäni monimuotoista informaatiota sijaisvanhemmuudesta sijaisvanhemmilta itsestään ja pääsin itse “kentälle” keräämään aineistoni tutkielmani. Yritin antaa haastateltaville mahdollisimman tilaa ja pysyä itse mahdollisimman neutraalina ja näkymättömänä, vaikka haastattelut ovatkin vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa (Eskola ja Suoranta 1996, 64).

Sijaisvanhemmuutta sijaisvanhempien itsensä kokemana ei ole Suomessa tai muuallakaan Pohjoismaissa juuri tutkittu (Andersson 2001, 235). Haastattelun teemoittelu on mielestäni hyvä keino valita ne aiheet, jotka mielestäni ovat sijaisvanhemmuuden problematiikalle ominaisia. Teemoittainen haastattelu antaa kuitenkin haastateltaville vapautta tuoda esiin myös omia näkemyksiään eikä pitäydy liikaa valmiissa rungossa kuten esimerkiksi strukturoiduissa haastatteluissa.

Haastattelut olivat sekä yksilö- että parihaastatteluja. Itse koin parihaastattelut yksilöhaastatteluja mielenkiintoisimmiksi, sillä parihaastattelussa syntyi usein haastateltavien kesken keskustelua ja yhteistä pohdintaa, väittelyitäkin. Myöhemmin ajateltuna haastattelumenetelmäksi olisi hyvin sopinut myös ryhmähaastattelut, joiden antama aineisto olisi ollut vielä moninaisempi ja sisällöltään rikkaampi.

Haastatteluissa käytin apunani teemoittaista jaottelua ja haastattelurunkoa (liite 2), jonka jokainen haastateltava sai myös halutessaan nähdä ennen haastattelun aloittamista. Kukin haastattelu kesti 1,5-2 tuntia, riippuen siitä, haastattelinko vain yhtä henkilöä vai pariskuntaa yhdessä. Ihanteellisinta olisi ollut, jos olisin saanut jokaisesta perheestä sekä isän että äidin haastateltavaksi. Käytännön syistä tämä oli kuitenkin mahdotonta järjestää kaikissa perheissä. Parihaastattelut olivat vapaamuotoisempia; vanhemmat innostuivat keskustelemaan ja pohtimaan tiettyjä teemoja keskenään. Yksilöhaastattelut taas etenivät pitkälti laatimani teemoittaisen haastattelurungon mukaisesti minun kysyessä ja heidän vastatessa.

Nauhoitin kaikki haastattelut. Yksityiskohtaisiin muistiinpanoihin verrattuna nauhuri on ylivoimaisen tarkka väline ja mielestäni oli tärkeää dokumentoida yksityiskohtaisesti

haastattelu, ja sen takia nauhurin käyttö on perusteltua, vaikka se saattaa joskus häiritä haastateltavia. Nauhurikaan ei tosin kuvaa haastatteluhetken sanatonta tunnelmaa tai nonverbaalista viestintää. Jokaisen haastattelun alussa kysyin haastateltavilta suostumuksen nauhurin käyttöön. Omia haastateltaviani nauhuri ei näyttänyt häiritsevän ja keskustelu oli luontevaa. Tosin useammissa tapauksissa nauhurin sulkemisen jälkeen juttelimme asioista vielä toisen tunnin lisää ja sijaisvanhemmat halusivat näyttää lapsistaan valokuvia ym. Haastattelua helpotti suuresti se, että ensimmäiset haastateltavat suhtautuivat haastatteluun tottuneesti, heitä on ilmeisesti haastateltu usein, ja jälkepäin he sanoivatkin, että kokivat haastattelun itseäkin hyödyttävänä tapahtumana, jossa voi tavallaan pysähtyä miettimään suhdettaan sijaisvanhemmuuteen ja sijoitettuihin lapsiin.

Useammissa tapauksissa vanhemmat olivat järjestäneet lapsille haastattelun ajaksi hoitopaikan, enkä siis päässyt lapsia tapaamaan. Toisaalta se olikin oikein hyvä asia; vanhemmat saivat rauhassa miettiä vastauksiaan ja haastatteluteemoja. Kahdessa haastattelutilanteessa olivat perheen lapset kotona ja osittain mukana haastattelutilanteessa. Sijaisvanhempia lasten läsnäolo ei näyttänyt häiritsevän, mutta itse tutkijan roolissa koin paremmaksi, etteivät lapset olleet samassa tilassa kuulemassa haastattelun kulkua. Haastatteluissa, jossa lapsia oli läsnä, ei mielestäni puhuttukaan niin arkaluonteisista asioista kuin haastatteluissa, joissa lapset olivat koulussa tai muualla hoidossa. Toki tuolloin pääsin haastattelemaan sijaisvanhempia heidän omassa luonnollisessa ympäristössään; aamiaisella koko perheen kanssa. Tällöin haastattelutilanne oli moniulotteinen eikä sitä välttämättä pidä nähdä analyysin kannalta häiriötekijänä vaan diskursiiviseen maailmaan kuuluvana osana, joka ehkä rikastuttaakin analyysiä omalta osaltaan (Jokinen 1993, 29).

Tutkielmaani suhtauduttiin kiinnostuneesti ja vaikutti siltä, että useat haastateltavat olivat aktiivisia toimijoita muun muuassa sijaisvanhempien yhdistyksissä. Tosin haastateltaviksi jo alun perinkin valikoituivat varmasti keskimääräistä aktiivisemmat sijaisvanhemmat, edellyttihan haastateltavaksi pääseminen heidän omaa yhteydenottoa minuun. Ja ehkäpä juuri tästä syystä haastattelemani sijaisvanhemmat kokivat kaikki onnistuneen tehtävässään eikä esimerkiksi purkaantuneita sijoituksia näissä perheissä ollut.

Itse koin haastattelutilanteet miellyttävinä ja onnistuneina. Ensimmäistä haastattelua jännitin, vaikka olen tehnyt paljon haastatteluja, tosin strukturoituja, aiemminkin työskennellessäni useita vuosia tutkimushaastattelijana. Ensimmäinen haastattelu oli

kuitenkin niin positiivinen kokemus, ehkä onnistunein haastattelu kaikista, että se rohkaisi minua jatkamaan. Kokemattomuuteni haastattelijana näkyi kuitenkin myöhemmin litteroituani haastattelut. Saatoin esimerkiksi jättää tarkentamatta haastateltavan mielenkiintoisen vastauksen ja siirtyä vain eteenpäin uuteen teemaan. Tämän vuoksi koehaastattelu olisi ollut paikallaan ennen varsinaisten haastattelujen tekemistä.

Teemoittainen haastattelurunko toimi mielestäni melko hyvin haastatteluissa. Olin jo haastattelukysymyksiä laatiessani pyrkinyt mahdollisimman selkeisiin kysymyksenasetteluihin mutta toissalta halusin, että kysymykset olisivat sellaisia, jotka herättäisivät enemmänkin keskustelua ja pohdintaa. Haastatteluja tehdessä osa kysymyksistä vaikuttivat selvästi vaikeilta vastata ja mitä konkreettisimpia ja arkielämään liittyviä kysymyksiä tein, sitä helpompi niihin oli haastateltavien vastata.

### **5.3. Haastateltavat**

Tutkittava ryhmä on monessakin suhteessa yhdenmukainen. Sijaisvanhemmista kaikki elivät avioliitossa ja heillä jokaisella oli omia biologisia lapsia. Joukossa oli mukana uusperheitä ja “sinun, minun ja yhteisiä” lapsia. Osa biologisista lapsista asui vielä kotona, osa oli jo aikuisia. Sijoitettuja lapsia perheissä oli 1-3, yleisimmin kuitenkin kaksi.. Yhtään sukulaissijoitusta ei haastatteluaineistossani esiintynyt. Suurin osa sijaisvanhemmista asui maaseudulla, kaupunkialueella ei kukaan.

Ikärakenteellisesti haastateltavat voidaan jakaa kahteen ryhmään. Toisessa ryhmässä sijaisvanhemmat ovat jo keski-ikä ylittäneitä, joiden biologiset lapset ovat jo muuttaneet pois kotoa ja sijaisvanhemmat ovat mahdollisesti solmineet uuden avioliiton, josta ei ole yhteisiä biologisia lapsia. Toinen ryhmä taas edustaa keski-ikää lähestyviä aviopareja, joilla jopa alle kouluikäisiä lapsia ja sijoitetut lapset ovat samassa ikähaarukassa kuin biologiset lapset. Uhteistä molemmille ryhmille on, että he kokevat parisuhteensa vahvaksi ja erityiseksi voimavaraksi sijaisvanhemmuudelle.

Sijaisvanhempien edustamia ammatteja en haastattelurungossa kysynyt suoraan, tosin haastattelujen sisällössä ne tulevat esille suurimmalla osalla. Suurin osa käy kodin ulkopuolella työssä, muutama työskentelee kotona ja neljä sijaisvanhempaa on kokopäiväisesti kotona perhehoitajana. Mitä enemmän perheessä on sijoitettuja lapsia tai



mitä vaativampia lapset ovat, sitä todennäköisempää on, että vähintään toinen sijaisvanhemmista on kokopäiväinen perhehoitaja.

#### 5.4. Aineiston analysoinnista

Kun olin saanut kaikki haastattelut tehtyä, siirryin työelämään sosiaalityöntekijäksi vuoden ajaksi. Aineisto jäi siis “muhimaan” vuodeksi ilman, että siihen olisin juuri paneutunut. Toki työssäni kohtasin sijaisvanhempia ja pohdin usein omaa aineistoani ja tutkimuksen asettelua. Vuoden päästä kuuntelin haastatteluja nauhalta ja litteroin ne sanatarkasti. Tämän jälkeen minulla oli noin 120 sivua kirjoitettua puhetta sijaisvanhemmuudesta sijaisvanhempien itsensä kertomana. Luin haastatteluja useaan kertaan läpi tekstiä jäsentäen ja etsin sekä säännönmukaisuuksia että eroavaisuuksia. Jouduin myös pohtimaan aineistoni luonnetta ja suhtautumistapaani aineistoon, sillä sillä olisi suuri vaikutus aineiston analysoinnissa. Olivatko sijaisvanhemmat kertoneet minulle totuuden vai sen, mitä oli soveliaista kertoa? Kertoivatko he minulle vain sen, mitä sijaisvanhemman oletetaan olevan?

Alasuutari (1993, 72-83) on eritellyt erilaisia näkökulmia aineistoon. Faktanäkökulmassa aineistosta etsitään tosiasiatietoja ja haastateltavien kieltä ja puhetta pidetään todellisuuden kuvaamisen välineenä, linssinä todellisuuteen. Aineistosta pyritään muodostamaan erilaisia tyyppisiä ja luokitteluja. Faktanäkökulmassa aineiston tulee olla melko laaja jotta tyyppittely onnistuisi. Tyyppisiä sitten analysoidaan ja etsitään tietoa ihmisten taustoista ja todellisesta käyttäytymisestä. Faktanäkökulmasta aineistoa tarkastellessa on aina ratkaistava, kuinka kuinka luotettavia annetut tosiasiatiedot ovat. Faktanäkökulman käyttäminen kvalitatiiviseen aineistoon on Alasuutarin mielestä aineiston vajaakäyttöä koska aineisto tematisoidaan vain todellisuuden kuvaajaksi.

Kun halutaan tutkia kulttuurisia jäsennyksiä ollaan kiinnostuneita siitä, miten analysoitava aineisto kertoo tarinaansa. Siinä eritellään millaisia erontekoja ja luokituksia teksti sisältää eli miten teksti jäsentää maailmaa. Tutkijan tulee tuolloin etäännyttää itsensä siitä, mitä tekstissä konkreettisesti kerrotaan ja kiinnittää huomio siihen, miten se kerrotaan ja miten näkemykset tuotetaan erilaisten jaottelujen ja luokitusten kautta. Lisäksi aineistoa voidaan tulkita juonellisuuden, interaktion tai taulukoinnin avulla Alasuutarin (1993, 72-83) mukaan.

Toisaalta minua kiinnostaa faktanäkökulman tavoin se, miten totuudellinen aineistoni sijaisvanhemmuudesta on. Toisaalta taas se pelkästään ei ole kiinnostavaa, vaan haluan tutkia millaisena sijaisvanhemmuuden sosiaalinen todellisuus esittäytyy sijaisvanhempien itsensä kertomana ja mitä merkityssysteemejä tästä aineistosta esiin nousee.

Olen tutkielmassani kiinnostunut tutkimaan sijaisvanhemmuuden sosiaalista todellisuutta sijaisvanhempien puheen kautta. Aineistonani käyttämät sijaisvanhempien haastattelut kuvaavat sijaisvanhemmuutta sijaisvanhempien itsensä kokemana. Toisaalta taas puhe on ymmärrettävä soveliaana puheena sijaisvanhemmuudesta. Puhe tuo esille sen puolen sijaisvanhemmuudesta, jollaisena he haluavat sijaisvanhemmuuden näyttäytyvän julkisuudessa.

## 6. SIJAISVANHEMMUUDEN VAATIMUKSET

### 6.1. Syyt sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle

Andersson (2001, 235-248) on tutkinut sijaisvanhempien motiiveja ryhtyä sijaisvanhemmiksi. Tutkimusaineistona hänellä oli 21 sijaisperhettä, jossa oli sijoitettuna 10-11- vuotiaita lapsia. Tutkimus toi esille neljä eri motiivia tai syytä sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle: **Sukulaisuus**; suvussa on lapsi, joka tarvitsee sijaisperheen ja sijaisvanhemmiksi ryhtyvät kokevat olevan vastuussa juuri tästä tietystä lapsesta. **Lapsettomuus**; pariskunnat, jotka eivät voi saada biologisia lapsia, mutta haluavat silti tarjota jollekin lapselle kodin. **Ansiotyö**; perheenäiti hoitaa kotona omia biologisia lapsia eikä halua mennä ansiotyöhön kodin ulkopuolelle vaan mieluummin ottaa sijoitetun lapsen kotiinsa asumaan ja näin onnistuvat yhdistämään työn ja perhe-elämän toisiinsa. **Biologiset lapset muuttaneet pois kotoa**; sijaisvanhemmaksi ryhtyvät jo omat biologiset lapset kasvattaneet vanhemmat, jotka haluavat täyttää ”tyhjän pesän” sijoitetuilla lapsilla. Heillä ehkä on lisäksi oma perheyritys tai työpaikka lähellä kotia.

Anderssonin tutkimustulokset näkyivät osittain haastattelemini sijaisvanhempien maininnoissa sijaisvanhemmaksi ryhtymisen syistä. Joskus sijaisvanhemmat eivät välttämättä osaa määritellä sijaisvanhemmaksi ryhtymisen syyksi mitään erityisiä syitä; ajatus sijaisvanhemmuudesta vain on kytenyt nuoruudesta lähtien. Poimin omasta tutkimusaineistostani kaikki maininnat siitä, miten sijaisvanhemmat perustelevat ryhtymistään sijaisvanhemmaksi ja löysin kahdeksan eri tyyppistä syytä jotka mainitaan haastattelujen yhteydessä. Seuraavassa syyt on lueteltu yleisyysjärjestyksessä:

- mahdollisuus työllistää itsensä (4 mainintaa)
- tuttavien tai sukulaisten esimerkki (4 mainintaa)
- sopivat olosuhteet ja puitteet (4 mainintaa)
- sijoitettu lapsi on tuttu jo entuudestaan (3 mainintaa)
- biologiset lapset jo maailmalla/ voimavaroja riittää (2 mainintaa)
- ”hullu päähänpisto” / ei osaa määritellä (2 mainintaa)
- sijaisperheiden julkinen etsiminen tiedotusvälineissä (1 maininta)
- sijaisvanhemmaksi ryhtyminen vahinko (1 maininta)

Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen näyttää olevan pitkä prosessi, ei ainastaan käytännön syistä vaan myös ajatusten tasolla. Usein prosessissa saattaa mennä kymmeniäkin vuosia. Mahdollisuus sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen saattaa kytkeä jo lapsuudesta omien tuttavien esimerkin innoittamina. Ajatuksena sijaisvanhemmaksi ryhtyminen kävi usealla haastateltavallani mielessä jo nuoruudessa ja seuraavan kerran, kun biologiset lapset ovat olleet pieniä. Käytännön syistä, kuten tilan ahtauden tai biologisten lasten vaatiman ajan vuoksi sijaisvanhemmaksi ryhtyminen jäi usein myöhäiseen keski-ikään, jolloin biologiset lapset olivat muuttaneet kotoa pois ja elämäntilanne muutenkin otollisempi sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Usein myös aikaisempien aviopuolisoiden vastustus oli syynä siihen, ettei sijaisvanhemmaksi päädytty aiemmin. Avioeron ja uuden puolison jälkeen tilanne saattoi muuttua ja sijaisvanhemmuus toteutua konkreettisesti.

**“ Mut minä oisin taas ollu jo valmis sijaisvanhemmuuteen jo.. Mut sitte taas mun ensimmäinen mies ei ollu ollenkaan, elikkä että minä se ekana keksin viistoista vuotta sitte..” (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)**

Varsinkin maaseudulla sijaisvanhemmaksi ryhtyminen on yksi mahdollisuus työllistää itsensä. Perhe saattaa aluksi muuttaa maaseudulle, jossa oman alan työtä ei ole tarjolla. Sijaisvanhemmaksi ryhdytään maaseudulla myös maanviljelyn ohessa sen jälkeen kun biologiset lapset ovat jo muuttaneet kotoa pois. Muutenkin kotona ansiotyötään tekevät näyttävät yhdistäneen työn ja sijaisvanhemmuuden. Eräs sijaisäiti toimi perhepäivähoitajana ja työskenteli näin ollen koko päivän kotona. Eräs sijaisisä taas omisti oman yrityksen, joka toimi kodin tiloissa.

Tuttavien ja sukulaisten toimiminen sijaisvanhempana näyttää olevan esimerkkinä varsinkin sellaisille sijaisvanhemmille, joilla ei ole ammatin ja työn kautta yhteyttä lasten kasvatukseen tai hoitoon.

**“ No se (idea ryhtyä sijaisvanhemmaksi) kyllä juontaa varmaan ihan minun omaan nuoruuteeni ja lapsuuteeni, että siellä maalla missä mä kasvoinkin siellä oli aika paljon siinä kylässä oli Pelastakaa Lapset ry:n kautta lapsia ja.. Ehkä se oikeestaan on muhinu sieltä lähtien nuoruudesta saakka.” (sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)**

Sijaisperheenä toimimiselle suotuisat materiaaliset olosuhteet nähtiin tärkeänä syynä sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. Sijaisvanhemmat näyttävät arvostavan tilaa, maaseudun rauhaa ja pitkiä etäisyyksiä ”ihmisten ilmoille”. Maaseutu nähtiin perinteiseen tapaan

puhtaana ja ihanteellisena paikkana kasvattaa oireilevia lapsia. Maaseutuidealismi ei siis ole hävinnyt vieläkään. Jo 1700-luvulla nähtiin maaseutu orpojen ja köyhien lasten kasvattamisessa laitoshoidtoa parempana vaihtoehtona (Pulma 1987, 18-19).

**”Meillä on ihanteelliset olosuhteet. Meillä on iso maalaistalo ja sen verran syrjässä että vähän raivokkaampikin lapsi pystyy purkaan itteensä. Ja myös me pystytään pitämään sillä tavalla kontrollia ja rajoja kun on aika pitkään joka paikkaan.”** (Sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Lasten ja nuorten parissa työskenteleville sijaisvanhemmuus saattaa tulla ajankohtaiseksi työn kautta. Sijaisvanhemman hoidettavana tai oppilaana saattaa olla lapsi, joka huostaan otetaan. Lapsi saattaa olla erityisen läheinen ja kun sosiaalityöntekijä vielä ehdottaa sijaisvanhemmaksi ryhtymistä juuri tälle lapselle, saattaa sijaisvanhemmuus alkaa hyvinkin nopeasti. Saattaa olla, että kyseinen sijoitustapa tulee kyseeseen vain pienemmillä paikkakunnilla, jossa viranomaiset tekevät tiiviisti yhteistyötä toistensa kanssa ja tuntevat toisensa muutenkin kuin työn merkeissä. Omassa aineistossani se, että sijoitettava lapsi oli tuttu, näytti olevan tärkein syy sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen juuri kasvatus- tai hoitoalan ammattilaisilla. Sukulaissijoituksia ei omassa aineistossani ollut lainkaan. Suomalaisessa sijaishuollossa sukulaissijoituksia tehdään vain vähäisiä määriä ja sukulaisuussuhteet halutaan suojella. Lapsia ei helposti sijoiteta esimerkiksi isovanhemmille, sillä halutaan kunnioittaa lapsen oikeutta isovanhempiinsa ja erottaa se näin hoitovastuusta ja vanhemmuudesta.

Yksi tapa tyypitellä sijoituksia on jakaa ne sukulaissijoituksiin ja suvun ulkopuolelle tapahtuneisiin sijoituksiin. Sukulaissijoitusten hyvänä puolena voidaan pitää lapsen verkoston luontevaa jatkuvuutta ja eräitten tutkimusten mukaan muun muassa Englannissa ja Yhdysvalloissa ne on todettu muita perhehoitosijoituksia kestävämmiksi (Laurila 1999, 77-78). Erityisesti Yhdysvalloissa sukulaissijoituksia on alettu suosia myönteisten kokemusten vuoksi ja ne ovatkin nopeimmin lisääntyvä sijoitusmuoto (Scannapieco 1999, 2-5). Laurilan (1999, 78) mukaan Suomessa sukulaisperheisiin tehdyt sijoitukset taas olivat ns. heikkoja sijoituksia sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan, vaikka katkesivatkin harvemmin kuin suvun ulkopuoliset sijoitukset.

Kuten jo aiemmin totesin, oma aineistoni jakautui elämäntilanteeltaan kahteen ryhmään; sijaisvanhempiin, joiden biologiset lapset ovat sijoitettujen lasten kanssa saman ikäisiä ja sijaisvanhempiin, joiden biologiset lapset ovat jo aikuistuneet ja muuttaneet pois kotoa.

Tämä biologisten lasten aikuistuminen nähtiin yhtenä syynä sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Sijaisvanhemmat kokivat, että heillä riittää vielä voimavaroja sijoitettujen lasten kasvattamiseen. Biologisten lasten aikuistumisen lisäksi elämäntilanne saattoi muuttua muutenkin. Sijaisvanhemmuus saattaa tulla mahdolliseksi uuden avioliiton tai parisuhteen solmittua. Erityyppiset uusperheet olivatkin sijaisvanhemmille yleisiä ja näin ollen myös käsitykset laajennetusta perhemallista.

Myös julkisuus ja sijaisperheiden suuri tarve on innostanut sijaisvanhemmuuteen.

**“Nähtiin lehdessä joskus tuo Pride-koulutusilmoitus ja koettiin että meillä on vielä jotain annettavaa.”** (sijaisä, 2 sijoitettua lasta)

Vaikka sijaisvanhemmat pohtivat sijaisvanhemmaksi ryhtymistä pitkään, voi eteen tulla myös tilanteita, joissa sijaisvanhemmuuteen ei ehdi juuri valmistautua saati käydä läpi koulutusta. Omassa aineistossani tämä oli harvinaista eikä todennäköisesti nykyään sijaisvanhemmaksi juuri ryhdytä ilman koulutusta. Mikäli koulutusta ei sijaisvanhemmille ehditty antaa, olivat sijaisvanhemmat kasvatuksen ammattilaisia.

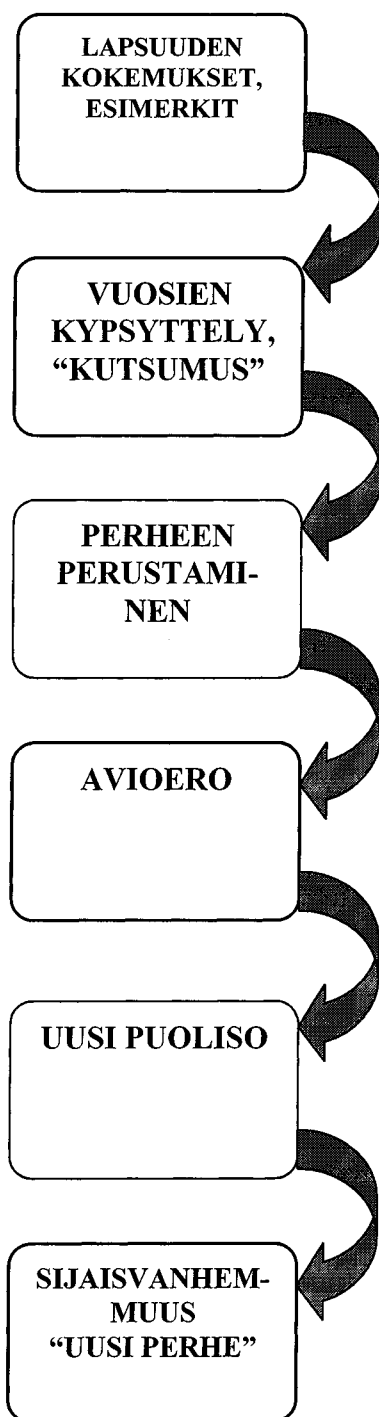
**“Se oli joku hullu päähänpisto jostain. Sillon ku Laura oli syntynyt ja myö eleltiin kolmestaan, niin tota sillo me oltas varmaan joskus tarjota jolleki lapselle koti. Nooh, se oli vaan semmonen joku heitto ja sitte tota no sitte Valtteri syntyi no sitte, puhuttiin me sitä senkin jälkeen. No sitte, sit me hankittiin vielä Sarakin siihen mut sit. Ei me sit enää puhuttukaan siitä asiasta. Mutta sitte ku Hanna (sijoitettava lapsi) oli tuttu.. oli meille niinku ja sitte tuli se tilanne eteen että.. Ja me sillo aateltiin että jos se nyt sitte voi olla tässä. Sitä kautta tavallaan, vähän sillain vähän niinku takaovesta.”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Näyttää siltä, että sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen on jokaisella sijaisvanhemmalla useita syitä. Tärkeintä on, että molemmat puoliset ovat sijaisvanhemmuuteen valmiita eikä sovi unohtaa perheen biologisten lastenkaan mielipidettä. Sijaisvanhemmat tuntuivat pohtineen biologisten lasten ja sijoitettujen lasten mahdollisia ongelmia, mutta oman aineistoni valossa ongelmilta on säästyty. Sijaisvanhemmuus voi tulla kyseeseen myös silloin, kun biologisia lapsia ei ole mahdollista hankkia. Sijaisvanhemmuus on vaihtoehto myös adoptiionille ja adoptioon valmistauduttaessa pari käykin usein saman Pride- koulutuksen kuin sijaisvanhemmiksi aikovat. Valitettavasti omassa aineistossani lapsettomia pariskuntia ei ollut.

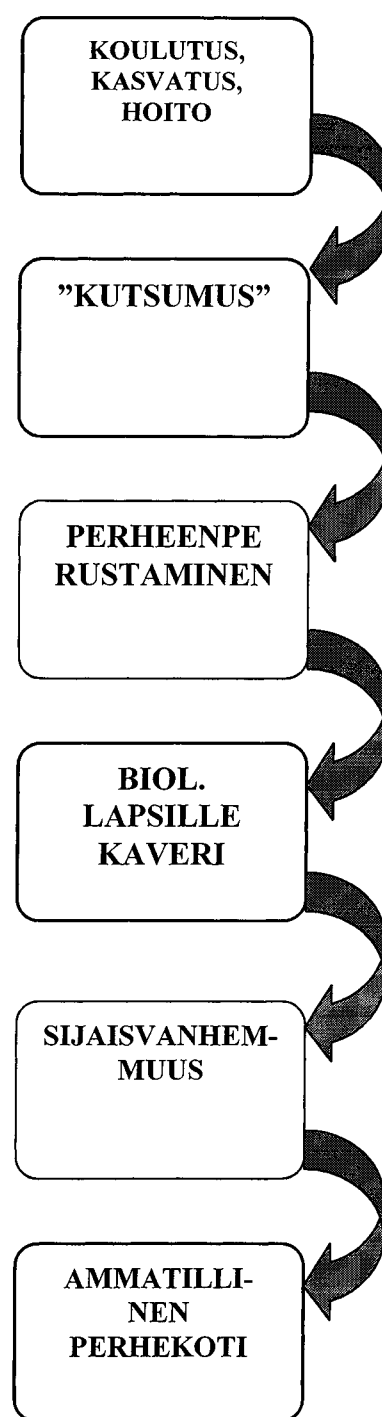
Omassa aineistossani erottuu kaksi erilaista lähtökohtaa sijaisvanhemmuuteen. Toinen on rakentunut henkilökohtaisista valinnoista oman perheen sisällä. Toisen kantavana pohjana on ammatillisuus eli kouluttautuminen kasvatus- tai sosiaalialan töihin. Eri tarinoissa polun voivat risteillä ja yhtyä keskenään. Olen nimennyt polut **uuden perheen poluksi ja ammatilliseksi poluksi**. Nämä polut olen löytänyt omasta aineistostani, joka on vain pieni otos sijaisvanhemmista yleensä, eikä näin ollen tätä jaottelua ole syytä yleistää kaikkia sijaisvanhempia koskevaksi.

KAAVIO 1.

## 1. Uuden perheen polku



## 2. Ammatillinen polku





## 6.2. Vanhemmuus ja ammatillisuus

Lähes jokainen haastateltava piti sijaisvanhemmuutta työnä tai ammattina. Kodin ulkopuolisesta työstä luopuneet kutsuivat itseään perhehoitajiksi. Osa haastateltavista ei ollut aiemmin ajatellut sijaisvanhemmuutta ammattina, mutta hetken mietittyään kokivat sijaisvanhemmuuden työnä, joskus raskaanakin.

Perhehoitoprofession ulkopuolisten näyttää olevan vaikea ymmärtää sijaisvanhemmuuden luonnetta. Myös sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveja saatetaan epäillä ja jopa hämmästellä sitäkin, että sijaisvanhemmat ylipäätään saavat jotain korvausta työstään. Toisinaan taas sijaisvanhempia kannustetaan ja ihaillaan. Sijaisvanhemmat ovat usein itsekin hämmentyneitä, sillä yleensä motivaationa on ollut vain vilpitön halu auttaa vaikeisiin olosuhteisiin joutuneita lapsia ja avata heille kotinsa. Kuitenkin työ osoittautuu usein aivan muuksi kuin pelkäksi vanhempana olemiseksi, niin että se välillä muistuttaa sairaanhoitajan tai sosiaalikasvattajan työtä Isomäen (1998) mukaan. Koska kokemus ja täsmäkoulutus tuovat perhehoitajille kapean erityisalan asiantuntemusta, ja kun sijaisvanhemmat joutuvat toimimaan kiinteässä yhteistyössä viranomaisverkoston kanssa, voidaan tässä yhteydessä hyvin puhua professiosta (Isomäki 1998).

Sijaisvanhemman rooli on monista syistä erityinen ja monitahoinen. Se eroaa tietyissä suhteissa biologisen vanhemman ja adoptiovanhemman rooleista joskin siinä on piirteitä molemmista. Sijaisvanhemmuus on sumea käsite, samoin eräät siihen liittyvät käsitteet kuten motivaatio, taloudellinen asema ja lapsen terveydentila ja käyttäytymisaste. Näitä käsitteitä voidaan tarkastella Isomäen (1998) mukaan ns. *sumean logiikan* näkökulmasta. Käsitteiden sumean luonteen ymmärtäminen auttaa ymmärtämään sijaisvanhemmuuden luonnetta. Tämä kokonaisuus saa ilmauksensa sijaisvanhemmuuden sumean todellisuuden mallissa. Lisäksi esitetään yksinkertaiset mallit (soveltuvuusmittari ja vaativuusmittari) alalle soveltuvuuden ja työn vaativuuden mittaamiseksi.

Yksi haastateltava omasi selkeästi ammatillisen lähtökohdan sijaisvanhemmuuteen ja ammatillinen ote näkyi läpi koko haastattelun. Monessa perheessä vähintään toinen vanhemmista työskentelee tai on aiemmin työskennellyt kasvatustieteiden ja lasten parissa ja sijaisvanhemmaksi ryhtyminen on nähty joissain tapauksissa jatkumona omalle ammatillisuudelle tai sijaisvanhemmuus on nähty haasteena kehittyä. Hyvin usein

haastateltavat viittasivat haastatteluissaan työhönsä ja ajatus sijaisvanhemmuudesta saattoi syntyä juuri työn kautta. Sijaisvanhemmuus nähtiin tietoisena ja tavoitteellisena toimintana ja *kasvatuksellinen vanhemmuus* koettiin samoin kuin Valkosen (1995, 101) tutkimuksessa tärkeänä osana lapsen ja vanhemman välistä suhdetta.

**“Niin, myö tunnettiin että myö jaksetaan ja sitte kun mä työni puolesta tiesin miten huutava pula on sijaisvanhemmista ja miten vaikee on sijoittaa sitte.. no sanotaan et just romanilapsia ja joitain somali- ja kurdi ja muita lapsia.”**  
(sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Haastattelemiini sijaisvanhemmat korostavat haastatteluissa vanhemmuuden kasvatuksellista merkitystä. Sijaisvanhemmuus nähdään Valkosen tutkimuksen (1995, 101) lailla enemmän tehtävänä kuin suhteena. Sijaisvanhemmuuteen on valmistauduttu jo vuosia eikä sijaisvanhemmaksi tulla juurikaan ”vahingossa”. Sijaisvanhemmat tiedostavat olevansa etupäässä kasvattajia ja haluavat jatkuvasti kehittyä ja kouluttautua tehtävässään.

Sijoitettavien lasten vaativuus ja oireilu saa sijaisvanhemmat hakeutumaan innokkaimmin koulutukseen ja työnohjaukseen. Jokainen haastattelemiini sijaisvanhempi koki sijaisvanhemmille järjestetyt koulutuspäivät hyödyllisinä ja kaikki olivat halukkaita osallistumaan lisäkoulutuksiin. Haastattelemiini sijaisvanhemmat toimivat myös aktiivisesti sijaisvanhempien paikallisyhdistyksissä ja olivat halukkaita kehittämään yhdistystoimintaa ja yhteistyötä toisten sijaisvanhempien kanssa.

Haastattelemiini sijaisvanhemmat osasivat käyttää hyväkseen ammatillista tukiverkostoa ongelmien ilmetessä. Haastattelemiini sijaisvanhemmat olivat hakeneet apua usein esimerkiksi perheneuvolasta tai sosiaalitoimen lastensuojelun avoimuuden palveluista. Yhdellä sijaisperheellä oli esimerkiksi apunaan tukiperhe, jossa sijoitetut lapset vierailivat säännöllisesti. Tukiperhe toimi virikkeiden antajana lapsille, mutta se antoi myös sijaisvanhemmille sopivan hengähdystauon ja omaa, kahdenkeskistä aikaa. Sijaisvanhemmat kykenivät selkeästi näkemään omat voimavaransa ja tiedostamaan avun tarpeen.

Haastatteluissa kävi ilmi edut, jotka sosiaali- tai kasvatustieteiden koulutus toi tullessaan. Ne sijaisvanhemmat, jotka tunsivat lastensuojelun käytännöt työtehtäviensä kautta, osasivat vaatia parempaa palvelua ja pitää kiinni sovituista asioista.

**”Jos ei huoltosuunnitelmaa ruveta tekemään niin kyllä myö sitte vähä kovistellaan että musta se on hirveen tärkeä työkalu se ja toiset ei oo koskaan kuullukkaan koko huoltosuunnitelmasta. Mä toivosin että sijaisvanhemmat tommosissa yhdistyksissä tai jossakin et mistä ne sais tietoo et mitkä on sijaisvanhempien oikeudet et ne osais pyytää esimerkiks tätä tukea tai koulutusta.”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 2 biologista lasta)

Sijaisvanhempien saama tuki koettiin myös tärkeänä. Tukea koettiin saavan erityisesti muilta sijaisvanhemmilta mutta myös sosiaalityöntekijöiltä. Sijaisvanhempien vertaisryhmät koettiin palkitsevana ja tärkeänä, samoin sosiaalityöntekijöiden kannustus.

**”Silloin kun oltiin työnohjauksessa, niin se oli tosi tärkeä, koska sillo, siinä oli nimenomaan se just niinku puhuttiin aina ne asiat silleen et mitä oli vaan, ongelmia ja muita juttuja ja sitte että näki niinku sen että millä tavalla toiset tekee ja pysty niinku vertaamaan sitte itteensä ja näkemään sen että loppujen lopuks kuitenkin tultiin siihen tulokseen että myö tehään niinku hyvin tätä työtä. Ja kyllähän me ollaan sinänsä saatu tukea, sosiaalityöntekijä tässä viime viikolla vasta kävi ja sano.. kyllä oikein tuli kun hän sano meille että tota hänestä on hieno kattoo miten te teette tätä työtä että ku te ootte niin aikuisia aikuisia. Hänestä oli hirveen hyvä tää mejän tapa tehdä tätä työtä. Että kyllähän se on tukea”** (Sijaisäiti<sup>3</sup>, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Sijoituksen purkautuminen tavalla tai toisella on aina mahdollista sijaisvanhempilapsi suhteessa. Vaikka useimmat sijaisvanhemmat kertoivat pitävän sijoitettuja lapsia ”kuin omaan”, on sijaisvanhempien oltava valmiita sijoituksen purkautumiseen. Haastateltavillani ei kokemuksia purkautuneista sijoituksista ollut, mutta osa oli pohtinut purkautumisen mahdollisuutta keskenään. Suurin osa tiesi, ettei sijoituksen purkautumiselle ole lähitulevaisuudessa mahdollisuuksia eikä tämän vuoksi ollut juurikaan asiaa miettinyt. Muutama sijaisvanhempilapsi totesi, että mikäli lasten biologiset vanhemmat jossain vaiheessa olisivat kykeneviä huolehtimaan lapsistaan, olisi se lasten kannalta paras vaihtoehto ja he luovuttaisivat lapset mielellään heille, vaikkei se helppoa olisikaan.

**”Tää pitää vaan aatella silleen että niin kauan kun tätä kestää niin täysillä. Jos sitten niin kävis, että luopua pitäis, niin paljon pitää tapahtua ja toivottavasti sitte niin paljo positiivisia asioita et sen itekki pystys hyväksymään. Mut kyllä mä sen myönnän, että tottakai mua huomattavasti helpottaa se tieto että siis ei oo näköpiirissä mitään sellaista kehitystä että tota lapset ois muuttamassa pois.”** (Sijaisäiti; 3 sijoitettua lasta; 1 biologinen lapsi)

Suurin osa haastateltavista sijaisvanhemmista suunnitteli jatkavansa sijaisvanhempana myös nykyisten sijoitettujen lasten aikuistumisen jälkeen. Kaksi perhettä oli suunnitellut sijaisvanhemmuuden virallista ammatillistamista miettimällä ammatillisen perhekodin perustamista.

### 6.3 Sijaisvanhemmuus ja raha

Sijaisvanhemmuus on **hoivatyötä** ja se voi olla myös elinkeino varsinkin maaseudulla, jossa oman alan koulutusta vastaavaa työtä ei ole tarjolla. Tämä tuli esille useassa haastattelussa, mutta sijaisvanhemmuuteen ei rahan ansaitsemista haluttu suoranaisesti liittää tai sitä vähäteltiin. Sijaisvanhemmuus palkkaa tuottavana ansiotyönä ikään kuin sivuutettiin aiheena lähes kokonaan ja saattoi olla vaikea tunnistaa asian taloudellista merkitystä. Toisaalta suhtautuminen sijaisvanhempien saamaan taloudelliseen korvaukseen oli kärkevää ja korvausta pidettiin liian pienenä. Taloudellisten syiden sanottiin olevan viimesijainen harkittaessa sijaisvanhemmuutta ja muiden syiden katsottiin olevan painavampia sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Useasti myös muistutettiin, ettei sijaisvanhemmuus ole taloudellisesti kannattavaa kuten seuraavassa katkelmassa ilmenee:

**”No myö nyt ollaan suhteellisen tyytyväisiä (palkkioon)  
paitsi että alakanttiin se on  
että kyllä se on ihan siis ansaittua rahaa.  
Ja sijaisvanhemmuudella kukaan ei rikastu  
Vaikka yleensä toisin luullaan.”**  
(sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Katkelmassa haastateltava ensin kertoo olevansa tyytyväinen maksettuaan korvaukseen mutta heti seuraavassa virkkeessä toteaa palkan olevan sittenkin liian pieni tehtyyn työhön nähden tai ainakin maksettu korvaus on varmasti ansaittu palkkio tehdystä työstä. Haastateltava olettaa, että yleisesti sijaisvanhemmuutta pidetään helppona rahanansaitsemismenetelmänä ja päätyy todistelemaan ettei sijaisvanhemmuus ole ainakaan taloudellisesti kannattavaa liiketoimintaa. Haastateltava haluaa korostaa, että sijaisvanhemmat ovat hyväntekijöitä, jotka tekevät raskasta työtä saamatta siitä taloudellista etua. Useissa muissakin haastatteluissa sijaisvanhemmat nähtiin *uhrautujina*, jotka tekevät työtään puoli-ilmaiseksi verrattuna muihin sijoitusmahdollisuuksiin.

**”NM: Onko teille maksettu palkkio riittävä?**

**Sijaisäiti: Ei varmaan, kaksinkertainen palkka ei haittais yhtään. Kyllähän tota, jos silleen aattelee että verrattuna johonkin laitospaikkaan et kyllähän me tehdään niinku tosi halvalla raskasta ja tärkeätä työtä mutta tota..**

**Sijaisisä: Kahen päivän palkalla ne saa meiltä kuukauden.”**(sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Haastateltavat sijaisvanhemmat kokevat edellisessä katkelmassa olevansa kannattavia ”niille” eli todennäköisesti sijaisisä tässä tarkoittaa ”niillä” sosiaaliviranomaisia tai kuntia. Hän näkee sijaisvanhempien olevan osa kaupankäyntiä, jossa sosiaaliviranomaiset pyrkivät aina edullisimpaan sijoitusratkaisuun. Sijaisvanhemmilta tarvittavan palvelun saa monikymmenkertaisesti halvemmalla.

Sijaisvanhempien rahapuhe liittyy voimakkaasti ympäristön arviointeihin sijaisvanhemmuudesta. Toisaalta kuten jo edellä totesin, sijaisvanhemmat kokevat ympäristön aliarvioivan heidän tekemäänsä työtä, koska kuvittelee sijaisvanhemmuudella rikastuvan ja saavan helposti rahaa. Kaikissa haastatteluissa kysyttäessä palkkion riittävyydestä tuli esille todistelu sijaisvanhemmuuden vaativuudesta ja sen kokemisena raskaana työnä joka on kaiken lisäksi alipalkattu. Toisaalta taas aineistostani löytyi toisenlaisiakin kommentteja. Erään sijaisäidin mielestä sijaisvanhemmille maksettavaa palkkiota tulisi korottaa työn arvostuksen lisäämiseksi.

**”Sijaisäiti: Kyllä mun mielestä siinä (palkkiossa) olis vähän korottamisen varaakin että kyllä.. jos ei muuten niin kyllä pitäs se nyt ainakin pikkusen arvostusta edes omassa mielessä lisäksi kun aattelis etä sais kunnan korvauksen.”** (sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

**”Että kyllä mä koen että työtäni arvostetaan. Paitsi että voihan sitä niinkin aatella että jos joka puolella maksetaan sellaisia palkkioita kun maksetaan, niin onko se arvostusta.. Sitä sopii sitten kysyä. Kovastikin noin muuten.”** (sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen vaatii monia taloudellisia uhrauksia. Sijoitettavat lapset saattavat olla vaikeasti oireilevia ja runsaasti aikaa vaativia, että usein jomman kumman vanhemmista täytyy jäädä kokopäiväisesti kotiin perhehoitajaksi tai ainakin sijoituksen alussa he joutuivat olemaan työstä pois esimerkiksi virkavapaalla. Useat haastattelemani sijaisvanhemmat kertoivat joutuneensa luopumaan joistain materialistisista haaveistaan

sijaisvanhemmaksi ryhtyessään. Sijaisvanhemmuuden täytyy tuolloin siis olla tietoinen valinta, jolloin luovutaan omasta ammatillisesta urasta ja valitaan täysin toisenlainen elämäntapa. Toisaalta taas sijaisvanhemmuuskin voi olla uravalinta varsinkin silloin, jos omaa ammattia vastaavaa työtä ei ole tarjolla. Sijaisvanhemmaksi ryhtymistä taloudellisten syiden takia tosin vähäteltiin eikä sitä haastattelupuheessa nähty ”oikeana” syynä sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen, vaikka se saattoi useassa tapauksessa olla ainoa mahdollisuus itsensä työllistämiseen.

**“No ens kerta oli kun minä harkitsin tänne muuttoa ja piti joku homma löytää, ei töitä ollu oikeestaan tiedossa täällä ollenkaan että jotain tämän tyyppistä. No se oli oikeestaan viimeinen syy se.”** (sijaisisä, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Kuten jo aiemmin totesin, materiaaliset olosuhteet vaikuttivat myös sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. Sijaisvanhemmat kokivat, että maaseutu antaa hyvät lähtökohdat sijoitetuille lapsille. Useammat sijaisperheet asuivat jo valmiiksi tilavassa talossa, jossa oli tilaa lapsille.

**“Meillä on ihanteelliset olosuhteet. Meillä on iso maalaistalo ja sen verransyrjässä että vähän raivokkaampikin lapsi pystyy purkaan itseensä. Ja myös me pystytään pitämään sillä tavalla kontrollia ja rajoja kun on aika pitkään joka paikkaan.”** (sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Sijaisvanhemmuuden taloudelliset kustannukset ovat monimuotoiset. Sijaisvanhemmat vastaavat sijoitettujen lasten toimeentulosta ja vaate- ym. hankinnoista. Sosiaaliviranomaisten tarjoama taloudellinen apu esimerkiksi harrastuksiin koettiin pienenä tulona kokonaisuuteen verrattuna. Sijaisvanhemmat kokivat, ettei sijaisvanhemmuus ole kannattavaa työtä, syyt sijaisvanhemmuuteen ovat muualla. Sijaisvanhemmilla oli tarve todistaa, kuinka sijaisvanhemmille maksettu palkka ja palkkio on *täysin ansaittua rahaa*. Rikastumaan ei kukaan sijaisvanhemmuudella pääse. Vaikka sijaisvanhemmat ovat ammatillistuneet ja kouluttautuneet sitten 1800- luvun puolivälin elätehoidon (Pulma 1987, 68), ajatus mahdollisimman halvalla elättämisestä on yhä voimissaan. Tuolloin lapset sijoitettiin pienimmän korvauksen pyytäneisiin perheisiin. Vaikka sijaisvanhemmat ovat yleisesti tyytymättömiä maksettuun palkkaan, he samalla ovat ylpeitä taidostaan kasvattaa lapsia halvalla.

Sijaisvanhemmat arvostavat hyviä materiaalisia olosuhteita. Eduksi nähtiin tilava asunto ja maaseutumainen elinympäristö. Oman tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että sijaisvanhemmuus on yhä maaseudun elinkeino, joka saattaa jossain tapauksessa olla ainoa mahdollinen tapa työllistää itsensä.

Sijaisvanhemmat ovat satsanneet lasten tuloon muun muassa remontoimalla kotia ja hankkimalla kalusteita. Joskus koti on saattanut mennä remonttiin lasten tulon jälkeen, kun lapset ovat rikkoneet vanhat ja arvokkaat kalusteet.

Yleisesti sijaisvanhempien puhe rahasta oli kuitenkin yllättävänkin vähäistä. Rahaa ja ansiota tehdystä työstä sekä lasten aiheuttamia taloudellisia menetyksiä vähäteltiin tai sen merkityksen korostamista ei nähty soveliaana. Rahan koettiin olevan toissijainen seikka sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Sijaisvanhemmuus oli haastatelluille sijaisvanhemmille *kutsumus*, jonka vuoksi oltiin valmiita tekemään myös taloudellisia uhrauksia.

#### **6.4. Perhekäsitysten muotoutuminen**

Haastattelemillani sijaisvanhemmilla perheen muoto ja rakenne näytti vaihdelleen omassa elämässään ja ehkä tästä syystä käsitykset perheestä olivat useimmiten laajoja. Sijaisvanhemmat olivat tavallisimmin perustaneet perheensä suhteellisen nuorina, kasvattaneet biologiset lapset perinteisessä ydinperheessä. Jossain vaiheessa osa sijaisvanhemmista oli ehkä käynyt läpi avioeron ja perustanut uusperheen, johon kuului kummankin lapsia edellisistä liitoista sekä yhteisiä lapsia. Lisäyksenä perheen monimuotoisuuteen tulivat viimeisimmäksi ”ei kummankaan lapset”; sijoitetut lapset.

Sijaisvanhemmuus tuo mukanaan täysin uudenlaisen perheen, joka koostuu sijoitettujen lasten biologisista vanhemmista sisaruksista ja puolisisaruksista, biologisten vanhempien mahdollisista uusista puolisoista sekä sijoitettujen lasten isovanhemmista ja muista sukulaisista. Vaikka sijaisvanhemmat eivät tätä sijoitettujen lasten biologista perhettä haluaisikaan omaan perheeseensä liittää, on se oman työnkuvan vuoksi tehtävä kunnioittamalla biologisten vanhempien näkökulmaa ja tuettava sijoitettujen lasten yhteyttä biologiseen sukuunsa (ks. Laurila 1999, 17).

Joka tapauksessa käsitykset perheestä ja perhe-elämästä muuttuivat jokaisella haastattelemani sijaisvanhemmuuden myötä. Silti perinteinen ydinperheideologiaan ei ole kadonnut taustalta; kaikki haastattelemani sijaisvanhemmat elivät avioliitossa ja heillä oli biologisia lapsia. Avioliitto ja ydinperhe nähdään lasten edun mukaisena jo valikoitaessa sijaisperheitä. Yksinäinen henkilö saattaa päätyä sijaisvanhemmaksi Suomessa vain poikkeustapauksissa (Forsberg 1998, 38).

**“Se että tota tähän taloon ei ollu tulossa mejän kummankaan lapsia ku meidän lapset on niin isot ja sitte mää niinku.. kumpikaan ei oikeestaan ees voinu kuvitella elämää niinku sillee ilman lapsia että mietittiin että riittääks se että myö ollaan kahestaan ja tultiin siihen tulokseen et meillä on liian tylsää kahestaan”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Viimeisimmässä lainauksessa näkyy, kuinka lapset määrittävät parisuhdetta ja perhettä. Ydinperheideologian mukaisesti perhe ei ole perhe ilman lapsia eikä lapsettomuus ole luonteva valinta uudessa parisuhteessa, vaikka molemmilla vanhemmilla olikin jo biologisia lapsia, jotka olivat muuttaneet pois kotoa. Sijaisvanhemmat olivat juuri muuttaneet yhteen ja luontevana jatkumona he “hankkivat” lapsia kokeakseen perheensä kokonaiseksi.

Sijaisvanhempien käsitykset omasta perheestä ja perheeseen kuuluvista jäsenistä noudattavat tutkielmassani “jääkaappiteoriaa” eli perheeseen koetaan kuuluvaksi kaikki ne, jotka asuvat saman katon alla ja syövät samasta jääkaapista (Vuori 1989, 29-31) mukaan lukien perheen lemmikkieläimet. Miettimisen jälkeen perhekäsitys laajeni kattamaan myös kotoa jo muuttaneet aikuiset lapset. Sijoitetut lapset koettiin kuuluvaksi perheeseen, vaikkakaan se ei aina ollut niin yksiselitteistä. Sijoitettujen lasten sukulaisia ei kukaan maininnut suoranaisesti kuuluvan perheeseen, vaikka mainintoja laajennetusta perhemallista aineistossa onkin.

**NM: Ketäs teidän perheeseen kuuluu?**

**Sijaisäiti1: Ketä meille kuuluu..**

**Sijaisäi1: Meidän perheeseen kuuluu minä, sinä ja kaks sijaislasta.**

**Sijaisäiti1: Niin ja koirat.**

**Sijaisäi1: Koirat tietysti.**

**Sijaisäiti1: Elikkä, niinku tavallaan kaks aikuista ja ja kaks lasta ja kaks koiraa. Se on niinku se ihan semmonen ydinperhe.**

**Sijaisäi1: Omat lapset on jo maailmalla.**

**Sijaisäiti1: Tässä talossa ei oo asunu meidän biologisia lapsia ollenkaan.**



(sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Haastettelemanani sijaisvanhemmat käsittävät perheen tarkoittamaan henkilöitä, jotka asuvat samassa talossa heidän kanssaan. Mikäli kysymys asetettaisiin samassa perheessä asuville sijoitetuille lapsille, vastaus olisi todennäköisesti aivan toisenlainen. Perhe instituutiona on varsin moniselitteinen käsite. Perhe on käsite, jolla viitataan lukemattomaan joukkoon mitä erilaisimpia aineellisia käytäntöjä ja ideologioita, kuten kotitalouden organisaatioon, asumisjärjestelyihin, sukulaisuuteen sukupuolisuhteisiin ja sukupuoli- ja koti-ideologioihin (Vuori 1989,28).

Käsitykset omasta perheestä ovatkin aikaan ja paikkaan sidottuja ja perheen sisälläkin yksilökohtaisia. Vaikka aineistossani sijoitetut lapset luettiin kuuluvaksi perheeseen, ei perheyden tunne ole aina niin yksiselitteistä ja itsestään selvää. Saattaa mennä useita vuosiakin ennen kuin sijoitetut lapset koetaan osaksi samaa perhettä ja saattaa olla, että sijaisvanhemmat joutuvat pohtimaan omia perhekäsityksiään vielä tämänkin jälkeen. Yhteinen perhetunne saattaa muotoutua konkreettisesti yhteisen tekemisen ja yhdessäolon kautta. Yhteisen kulttuurin löytyminen tarkoittaa usein sitä, että sijoitetut lapset opetetaan ”talon tavoille”, osaksi perheen omaa sisäistä toimintakulttuuria.

**Sijaisäiti2:** Kyl se ottaa semmosen vuoden, toista vuotta et rupee niin tuntumaan... Kun sitä on niinku tutustuttu ja niinku alkaa löytyy se semmonen että..

**Sijaisisä2:** Yhteinen kulttuuri.

**Sijaisäiti2:** Niin ja se tietysti on että tota niinku kulttuurithan on ollu aika erilaiset että siinä on niinku totuttelua ollu niinku hirveen paljon että niinku tapaa tehdä asioita on meidän perheessä ollu ihan erilainen kun kummallakaan näillä. Että se on vieny aika pitkän aikaa mutta tota aika pian niinku aattelee että kyllä nopeesti... Ehkä se on siinä et meillä ei oo ollu todellakaan mitään ongelmia kummankaa kanssa ja ei oo ongelmia ollu niinku biologisten lasten ja näitten välillä. Sekin on helpottanu sitä että on niinku tullu semmonen tunne että ollaan kaikki sitä samaa porukkaa.” (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Perhetunteen löytyminen on tärkeä ja ehdoton seikka onnistuneelle sijoitukselle. Sijaisvanhempien on sitouduttava hyväksymään sijoitetut lapset perheenjäseniksi vaikka loppuikäseen. Sijaisvanhemmat haluavat myös, että sijoitetut lapset kokisivat sijaisperheen omanaan myös sijoituksen loppumisen jälkeen ja haluaisivat säilyttää suhteensa heihin sijoitettujen lasten ollessa aikuisiakin.

**”Sitä toivoisin varmaan että kun ne on aikuisia ne pitäis meihin yhteyttä ja**

**olivat kuin perhe, et me voitais olla niinku yhtä lailla heidän lastensa isovanhempia kuin heidän biologisetkin vanhempansa. Että he ei niinku sitten unohtas meitä.”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 2 biologista lasta)

Sijoitettujen lasten biologista sukua ei koettu osaksi perhettä, vaikka yhteydenpitoa heidän kanssaan olikin. Yhteydenpito oli sijaisvanhempien näkemyksen mukaan lähes poikkeuksetta yksipuolista; mikäli sijaisvanhemmat eivät aktiivisesti tukisi sijoitettujen lasten yhteydenpitoa biologiseen perheeseen, jäisi yhteys heidän mielestään kokonaan. Biologiset vanhemmat nähtiin monesti ”välttämättömänä pahana”, eikä yhteydenpitoakaan nähty aina haluttuna tai lasten edun mukaisena. Nykyistä tiiviimpää yhteydenpitoa biologisten vanhempien kanssa kukaan sijaisvanhempi ei kokenut tarpeelliseksi.

Useimmat sijaisvanhemmat kokevat, että sijoitetut lapset kuuluvat heidän perheeseensä, ja kertovat sijoitettujen lasten olevan tasavertaisia biologisten lasten kanssa. Vaikka lasten kerrotaan olevan tasavertaisia, he hyväksyvät että sijoitetut lapset kutsuvat sijaisvanhempiaan esimerkiksi etunimillä äidin ja isän asemesta, tosin eivät aina vaikeuksitta. Aineistoni valossa näyttää siltä, että äidiksi ja isäksi kutsuminen liittyy perhetunteen muotoutumiseen. Mikäli sijoitetut lapset kutsuvat sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi, kokevat sijaisvanhemmat perheensä tiiviiksi ja sijoitetut lapset luonnollisena osana perhettä.

**”NM: Ootko jossain vaiheessa alkanu pitää lapsia kuin omanasi vai..?**

**Sijaisäiti3: En mä sillä tavalla voi sanoa että mä... Kyl ne.. Mä pidän niinku että me ollaan perhe, mutta tota... ehkä osittain on syynä sekin että ne kutsuu mua etunimeltä. Että tota.. Mä jossain vaiheessa.. biologinen kutsu mua etunimellä niin sillen mä niinku pistin vähän hanttiin, että mä en haluu olla neljän lapsen äitinä ja heistä kaikki sanoo mua etunimellä. Et mä haluan että joku teistä sanoo mua äidiks, että mä niinku tiedän itekki oman paikkani. Ja tota.. kyllä ne läheisiä on, mutta se on aika paljon sanottu että on kuin omani.”**  
(sijaisäiti, 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Vaikka sijoitetut lapset katsotaan lähes poikkeuksetta kuuluvan perheeseen, sijaisvanhemmat tekevät jaotteluja biologisten lasten ja sijoitettujen lasten kesken. Osa sijaisvanhemmista kertoi kaipaavansa yhteistä aikaa pelkästään biologisen perheen parissa. Toisaalta vaikka yhteistä aikaa biologisen perheen parissa kaivataan, sen toteutuessa sijaisvanhemmat kuvaavat tilannetta oudoksi.

**”Me ollaan varmaan kasvettu aika hyvin yhteen et meillä oli alunperinkin se sellanen lähtökohta että ollaan niinku täysin tasavertaisia.**

**Tietysti joskus on semmonen tilanne et jos on ollu molemmat (sijoitetut lapset) poissa niin sit on erilainen.. se on niinku tuntunu jollakin lailla kummalliselta meistä ku ollaan oltu sillä mejän biologisella porukalla. Että siinä on semmosta jännää sitte niissä tilanteissa.”** (sijaisäiti 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Sijaisvanhemmat haluavat korostaa lastensa tasavertaisuutta ja saattavat potea syyllisyyttä mikäli tasavertaisuus ei toteudu arkielämässä heistä riippumattomista syistä. Pyrkimys perheen tasa-arvoon saattaa myös rajoittaa perheen elämää. Eräs sijaisäiti kertoi, etteivät he voi lähteä esimerkiksi lomamatkalle ulkomaille biologisen perheen kanssa ja jättää sijoitettuja lapsia tuolloin hoitoon. Käytännössä sijaisvanhemmille tarkoitetut lakisääteiset lomat jäävät useimmilla sijaisperheillä käyttämättä juuri tämän vuoksi.

Sijaisvanhemmat joutuvat perheessään pohtimaan tavanomaista enemmän tasavertaisuuskysymyksiä ja suhteitaan ydinperheen ulkopuolisiin jäseniin ja sijoitetun lapsen sukulaisiin. Sijaisvanhemmilla on myös paljon valtaa siinä, ketä sukulaisia he haluavat sijoitettujen lasten tapaavan. Perheeseen hyväksytään helpommin sijaisvanhempien ”kunnolliseksi” arvioimat sukulaiset. Esimerkiksi vankilassa olevia lähisukulaisia ei sijoitettujen lasten toivotakaan edes tapaavan.

**”Viime perjantaina oltiin Aten tädin luona saunomassa ja ihan silleen et ollaan ihan läheisiä. Ne on ihan normaaliväkee.. anteeks vaan mut..”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Sijaisvanhemmuus on siis myös vallankäyttöä. Mitä nuoremasta sijoitetusta lapsesta on kyse, sitä helpommin sijaisvanhemmat kykenevät kontrolloimaan kenen sukulaisen kanssa sijoitettujen lasten on hyvä pitää yhteyttä ja kenen taas ei. Sijaisvanhempien näkökulman mukainen keskiluokkainen ”normaaliväki” hyväksytään ja heihin luodaan suhteita helpommin kuin turmeltuneempaan sukuun. Sijaisvanhemmat kokevat, ettei sijoitetuille lapsille ole hyvä tavata rikollisia sukulaisia huonon esimerkin vuoksi. Joskus sijaisvanhemmat pelkäävät sukulaisen taustojen takia myös oman turvallisuutensa puolesta ja ovat hyvin helpottuneita, jos yhteydenpitoa vaaralliseksi luokittelemaansa lähisukulaiseen ei ole. Perheen läheisiksi henkilöiksi hyväksytään helpommin sijaisvanhempien itsensä arvomaailmaa lähellä olevat sukulaiset.

## 6.5. Kohdatut ongelmat

Lasten tulo perheeseen on usein järjestyttävä kokemus niin lapsille kuin sijaisvanhemmuutta aloitteleville aikuisillekin. Mitään yksiselitteistä kaavaa molemminpuoliseen tutustumiseen ei ole, vaan usein sijaisvanhemmuuteen ei osata eikä voida valmistautua eikä harjoitteluaikaakaan ole. Lapset toki useimmissa tapauksissa vierailevat aluksi lyhyitä aikoja kerrallaan ja näin tutustutaan puolin ja toisin. Alkutaipaleen kriiseiltä ja ongelmilta ei ole tuntunut välttävän juuri kukaan sijaisvanhemmaksi ryhtyvää. Vaikeimpina hetkinä katumuksen tunteetkaan eivät ole poissuljettuja.

Sijoitettujen lasten sopeutuminen perheeseen saattaa viedä kauan, jopa useita vuosia. Omassa aineistossani ei purkautuneita sijoituksia ollut, mutta jotkut haastateltavat kertoivat kokeneensa epätoivoisia hetkiä ja halua luovuttaa vaikeimpina aikoina. Jotkut sijaisvanhemmat kokivat, että ns. koeaika olisi ollut alussa paikallaan, toiset taas näkivät ettei sellaista tarvita, jos sijaisvanhemmaksi haluaa todella ryhtyä.

**”Sijaisisä: Toisaalta kun näin jälkikäteen ajattelee niin ois voinu olla se pitempi tutustumisaika. Et ois ollu viikon tai kahden aika. En tiiä oisko se vaikuttanu mitään mutta..**

**Sijaisäiti: Tiiätsä myö oltais pian peruttu se.. Et joskushan on semmonen koeaika vaikka se ei oo hyvä kuitenkaan, mut jos on oikeen ongelmallinen lapsi niin joskus on sitte. Mut meille nuo tuli kyllä sillee että, itse asiassa ne tuli eka kerran yökylään jonka jälkeen ne ei halunnu lähtee enää vaan ne sai sit jäädä.”** (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Lähes jokainen haastateltava koki, että heidän perheensä on selvinnyt ilman suurempia vaikeuksia verrattuna muihin heidän tuntemiinsa sijaisvanhempiin, ja sijoitetut lapset koettiin lähes joka perheessä keskimääräistä ”helpommiksi” eikä sijoitettujen lasten kanssa koettu suuria ongelmatilanteita.

Sijoitettujen lasten muuttaminen fyysisesti täysin vieraaseen ja uuteen ympäristöön ei ole sijaisvanhemmille helppoa. Yhteiseen arkielämään sopeutuminen ja kahden, hyvin usein täysin erilaisen elämäntavan hioutuminen yhteen saattaa viedä jopa vuosia. Vaikka jokaisella haastattelemallani sijaisvanhemmalla oli biologisia lapsia ja osa työskenteli ammatikseen lasten kasvattamisen parissa koettiin sijoitettujen lasten kasvattaminen täysin erilaiseksi kuin biologisten lasten kasvattaminen. Sijaisvanhemmat kokivat, että sijoitetut

lapset vaativat enemmän eivätkä heidän perinteiset kasvatustietämyksensä tehonneet samalla tavalla sijoitettuihin lapsiin kuin biologisiin lapsiin. Suurimmat ongelmat koettiin arkielämän tasolla arkipäivän rutiineissa, jotka sijoitetuilla lapsilla saattoivat olla täysin erilaiset kuin sijaisvanhemmilla.

**NM: Oliko teillä joitain ongelmia siinä aluks?**

**Sijaisäiti: No ei paljon muuta ku ongelmia.**

**Sijaisisä: Kaksikymmentä tuntia vuorokaudessa.**

**NM: Kertokaa vähän.**

**Sijaisäiti: Ei sitä jotenkin voi kertoa.. Must tuntuu, et se on monella sijaisvanhemmalla ihan se sama että vaikka mää oon siis ihan viimisen päälle ammatti-ihminen niin silti siitä huolimatta niin siis..**

**Sijaisisä: Se tuli yllätyksenä tavallaan.** (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen asettaa uusia vaatimuksia parisuhteelle. Sijaisvanhemmat kokivat, että heidän kahdenkeskinen aika on selvästi vähentynyt, vaikka he kokivat kahdenkeskistä aikaa kaipaavansa. Kun toisaalta koettiin, että sijaisvanhemmuus on yhdistänyt sijaisvanhempia ja sijaisvanhemmuus koettiin yhteisenä työnä ja yhteisenä asiana, nähtiin se myös parisuhteen koettelijana. Sijaisvanhemmilla ei sijaisvanhemmaksi ryhtymisen jälkeen ollut lomaa tai juurikaan vapaapäiviä.

Vaikka osa sijaisvanhemmista piti sijaisvanhemmuutta työnä, koettiin vaikeaksi tuon työn ja yksityiselämän yhdistäminen. Vaikeimpana asiana sijaisvanhemmuudessa onkin pidetty yksityisyyden menettämistä ja tuttavaverkoston tahdonvastaistakin kasvamista, vaikka sijaisvanhempien perhekäsitykset olisivatkin laaja-alaisia. Perheen kodin täytyy olla avoinna viranomaisille ja sijoitettujen lasten biologisille sukulaisille kuten eräs sijaisäiti seuraavassa toteaa:

**”Se on ollu niinku se isoin, ehkä kaikkein hankalin ja suurin kynnys on ollu se et sitä ei niinku tajunnu sillon et se todellaki on näin ja sit eletään niinku sellasta sosiaalityöntekijöille vapaata maastoo ja sitte myöski näille biologisille ja se oma elämänpiiri silä lailla tavallaan vastoin omaa halua laajeni hirveen monella ihmisellä että ei ois niinku toisaalta kuitenkaan ehkä halunnu sitten että niin paljon niitä ihmisiä. Että ne tietää mejän asioista niin kovin paljon ja on niinkun semmonen kurkistusreikä mejän perheeseen.”** (sijaisäiti 2 biologista lasta, 2 sijoitettua lasta)

Huolenpitotyötä ja etenkin ammattihoivaamista luonnehditaan ristiriitaiseksi toimintakentäksi. Tedren (1995, 150) mukaan Waerness (1991) on sanonut, että huolenpitotyön tutkiminen vaatii ristiriitojen hyväksymistä. Ristiriitojen ymmärtäminen

aukeaa hoiva-organisaation alimmalla tasolla työskentelevän työntekijän kokemuksista.

Laitos-Suomen purkaminen tapahtui 1960-luvulla, jolloin aloitettiin niin perhehoidon kuin esimerkiksi vanhusten kotihoidon uudelleen järjestäminen (Tedre 1995, 155). Samalla jouduttiin neuvottelemaan myös työn kenttä uudelleen; työtä alettiin tehdä kodeissa ja oli unohdettava laituskulttuuri. Tässä käänteessä oli kyse sekä ideologisesta muutoksesta että avun tarpeen kasvusta. Koti avattiin hoivalle; vanhustyössä vanhukset avasivat kotinsa, perhehoidossa sijaisvanhemmat joutuvat luopumaan kotinsa yksityisyydestä, eikä aina ongelmitta.

Sijaisvanhemmuus koettiin haastateltavien mukaan yksinäisenä työnä tai tehtävänä, johon ei juurikaan saa tukea kodin ulkopuolelta tai sitä ei välttämättä osattu pyytää. Eniten tukea ja apua olisi kaivattu päivittäisissä kotitilanteissa ja lasten ongelmallisen käytöksen ymmärtämisessä. Haastateltujen sijaisvanhempien mielestä parhaimpia tukimuotoja olisivat sijaisvanhempien työnohjausryhmät, joissa voisi keskustella arkisista ja ajankohtaisista ongelmista muiden sijaisvanhempien kanssa.

Tietämättömyys sijoitettujen lasten menneisyydestä ja kokemuksista koettiin ongelmallisena lähes jokaisessa sijaisperheessä. Sijaisvanhempien mielestä heille ei ennen sijoitusta ollut annettu tarpeeksi tietoa sijoitettavien lasten taustoista. Tietämättömyys aiheutti monenlaisia käytännön ongelmia lasten kasvatuksessa ja lasten käyttäytymisen ymmärtämisessä. Sijaisvanhemmat toivoivat, että sosiaalityöntekijät kertoisivat sijaisvanhemmille kaiken tietämänsä lapsen menneisyydestä; tosin sijaisvanhemmat olivat sitä mieltä, ettei sosiaalityöntekijöilläkään ollut kaikkea tärkeätä tietoa lapsista.

## 7. VANHEMMUUDEN MONINAISUUS

Sijasvanhempien tyyppejä on tutkittu mm. Ruotsissa. Vinterhedin Barn i kris- tutkimuksen mukaan (Laurila, 1999, 78-79) sijaisvanhempien kasvatusroolit voitiin sijoitussuhteen alussa aotella neljään eri kategoriaan: ammatilliset, lämpimät ja hoivaavat, vihamieliset ja halveksivat, sekä omistavat. Kahden vuoden sijoituksen jälkeen kategorioita oli lisättävä niin että niitä oli lopulta kymmenen: ammatilliset, lämpimät, kaksoisidoksiset – kommunikaatioiltaan hämävät, omistavat, työteliäät, kovat-tunteettomat, pinnalliset, hyvät ja jännittyneet.

Omassa haastatteluaineistossani korostuivat osittain ammatillisesti suuntautuneet ja lämpimät sijaisvanhemmat. Negatiivisia vanhemmuuden määrittelyjä en omassa aineistossani havainnut, ehkä juuri siitä syystä, että jokainen sijaisvanhempi koki työnsä mielekkäänä eikä kenelläkään haastatelluilla ollut kokemuksia esimerkiksi purkautuneista sijoituksista. Toisaalta saattaa olla, ettei sijaisvanhemmuuden negatiivisia määrittelyjä koettu soveliaana tuoda esiin haastatteluissa. Myöskään omistushaluisia sijaisvanhempia ei aineistoni valossa haastatelluissa sijaisvanhemmissa ollut. Toive yhteistyöstä biologisten vanhempien kanssa toistui jokaisessa haastattelussa, vaikkei yhteistyö läheskään aina käytännössä onnistunut. Vinterhedin tutkimusaineisto on laajuudeltaan niin mittava (N=85) ettei oma aineistoni anna mahdollisuuksia edellä mainittuun tyypittelyyn ainakaan suoranaisesti.

### 7.1. Äitiyden ja isyyden kokemukset

Perinteisesti äidin on nähty olevan perheen keskipiste, jonka tehtävänä on ollut olla moraalisesti vastuussa lapsista ja perheen koossapysymisestä. Äidillä katsottiin olleen luonnostaan ne kaikki hyveet, joita tarvittiin lasten kasvatuksessa. Isä taas vastasi perheen turvallisuudesta ja huolehti perheen elatuksesta. Perheessä vallitsi ns. vanhemmuuden kaksoisstandardi (Nätkin, 1998, 70-72). Isien mukaan vetäminen perheen ytimeen alkoi Suomessa 1960-luvulla, samalla kun naiset pyrkivät perheestä ”ulos” työelämään ja tasa-arvoiseen asemaan miesten kanssa. 1970- ja 1980-luvuilla tasa-arvoajattelun seurauksena

äitiys- ja isyystermit korvautuivat neutraalilla vanhemmuustermillä.

Omassa haastatteluaineistossani sijaisvanhempien keskinäinen rooli- ja tehtäväjako oli selkeästi jaettu ja mietitty. Haastattelemi sijaisvanhemmat osasivat jaotella isän ja äidin tehtävät. Työnjakoon vaikuttivat niin vanhempien persoonallisuus kuin se, kumpi vanhemmista oli päätoiminen perhehoitaja. Luonnollisesti kokopäiväisesti kotona olevan vanhemman tehtävä oli työteliäin; tosin perinteinen roolijako naisen ja miehen tehtäviin tuli myös esille aineistossani. Arjen työssä ja elämässä ei sijaisvanhemmuus haastatteluissani korostu. Arkivanhemmuus on samanlaista, oli kyseessä biologinen ydinperhe tai sijaisperhe.

**“Kyllähän tämmösen porukan pyörittäminen voimia vie. Mulla se on yhtä pyykkäystä, ruuanlaittoa ja siivousta. Just sitä et tän ikästen kanssa on ne samat asiat koko ajan mitä pyöritetään et kun meneekö perille mitä sä sanot, et viis kuus kertaa sanot sitä samaa asiaa sen illan aikana. Et kyllähän se on tietysti perheessä kun perheessä et ei se varmaankaan oo kiinni siitä onko niitä nyt kaks enemmän tossa vai oisko ne pelkästään nää biologiset lapset et samat hommat tässä pyöritetään.”** (sijaisäiti 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Nykyiset tutkimukset lastenkasvatuksessa mm. Pulkkinen mukaan (1994, 42-44) osoittavat perinteiset roolijaot vääriksi. Isät reagoivat lastensa tarpeisiin yhtä herkästi kuin äiditkin ja isän huolenpito ja vuorovaikutus lapsen kanssa on yhtä riittävää kuin äidin ja lapsen välinen vuorovaikutus. Isän rooli on muuttunut leikkitoiveriksi ja toiminnalliseksi. Äidin tehtävänä on olla opettaja, joka vastaa rajojen asettamisesta ja kurinpidosta. Kun isän leikki lapsen kanssa on enemmän fyysistä kosketusta sisältävää, on äidin leikki taas kielellistä ja ohjaavaa.

**Sijaisäiti1: Mää pidän ainakin Mattia hirveen hyvänä sijaisvanhempana ja itteeni hirveen paljon huonompana. Elikkä kyllä mää tunnen välillä, siis vaikka minun pitäis olla se parempi ja sinun pitäis olla se huonompi niin se on aivan päinvastoin. Sää oot luonnolahjakuus ja no se on semmonen..**

**Sijaisäi1: Sä oot semmonen järjestyksen pitäjä.**

**Sijaisäiti1: Niin ja sä oot huumorimies tavallaan.**

**Sijaisäi1: Että kumpaakin kyllä tarvitaan lapsien kanssa.** (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

Omassa aineistossani oli huomattavissa isän roolin merkityksellisyys ja vanhempien välinen tasa-arvo. Vaikka äidit ottivatkin enemmän vastuuta kodin siisteydestä ja perheen asioiden organisoinnista, oli isillä suuri vastuu ns. “fyysisten tehtävien” toteuttamisessa ja joskus myös henkisen vastuun kantajana.



**Sijaisäiti1:** **Mä aina sanonkin et meillä on semmonen että tota Matti on niinku lasten tuki ja turva ja semmonen lämmin aikuinen ja mää on sitte se joka pitää kodin kunnossa ja laittaa ruuan ja pesee pyykkiä elikkä mä oon semmonen kodinhoitaja tavallaan joka on lasten käytettävissä aina että niinku sää vastaavat hirveen paljon siitä tunnepuolesta vaikka enhän määkään mikään tunneköyhä oo mut mä oon enemmän semmonen että korjaa tavaras ja tee läksys ja kohta syyään ja pese kädet ja miten sää taas tolleen teit ja esimerkiks alussa ku ne puhu aika, niillä oli ihmeellinen kieli, ihmeellisiä sanoja niin aina jaksoin oikaista et ei sanota avasee vaan sanotaan että avataan tai jotain muuta ihmeellisyyksiä että mää ilmeisesti sitte oon tämmönen systemaattinen kasvattaja sitte mut semmonen mää oon kyllä ollu sit varmaan omille lapsillekin. (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)**

Sijaisäidit osallistuivat lasten harrastuksiin, kuljettivat lapsia ja toimivat lasten kanssa. Sijaisäidit kokivat vastaavansa enemmän rajojen asettamisesta, joskus omasta mielestään liikaakin. Näyttää siis siltä, ettei sijaisperheen tehtävien jaot juuri eroa "tavallisesta" perheestä.

Sijaisäidit keskustelevat lasten kanssa, vastaavat perheen kasvatuksellista asioista. Suuremman kokonaisvastuun sijaisvanhemmuudesta kokevat ottavansa äidit. Sijaisisien tehtävänä onkin myös välillä helpottaa sijaisäidin tehtävää mm. tarkoituksellisesti viemällä lapset esim. matkalle, jotta äiti voi levätä ja saada omaa aikaa. Sijaisäidit kokevat sijaisvanhemmuuden sijaisisiä raskaampana, vaikka haastateltavat kertoivatkin päättävänsä tärkeimmistä asioista yhdessä.

**Sijaisäiti 3:** **"Pekka kuskaa joka paikkaan ja mä oon sitte semmonen henkinen.."**

**Sijaisäiti 3:** **"Myö yritetään tasapuolisesti kaikki jakaa."**

**Sijaisäiti3:** **"Pekka kuljettaa kaikkiin harrastuksiin ja tekee kaiken sellasen mikä vaatii jalkatyötä ja sitte mää hoidan tän henkisen puolen. Kaikki kasvatusongelmat jos on joku juttu niin mä hoidan automaattisesti ja se tulee minulle ensimmäisenä. Ja sitte keskustellaan asioista. Päätöksiä ei kumpikaan tee mistään asiasta oikeestaan itestään. Ja sää viet aina kaikkiin paikkoihin ja sitten ne on semmosia joista minä saan sitte aina hengähdysaikaa, koska sitä on aika vaikee tässä muuten järjestää ja mää sinänsä tarviin sitä ehkä enemmän ku Pekka. Pekka ei ehkä ihmisenä sillä lailla tarvi omaa aikaa kun minä."** (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Usein sijaisäidin tehtäväksi määrittäyty myös käytännön asioiden hoito ja arjen pyörittäminen ja päällimmäisen kasvatusvastuun ottaminen eivätkä sijaisperheen roolit näy eroavan perinteisen ydinperheideologian mukaisesta vanhempien roolijaosta.

Sijoitettujen lasten koetaan suhtautuvan eri lailla sijaisisään kuin sijaisäitiin. Kaikilla sijoitetuilla lapsilla oli jonkinlainen yhteys tai muistikuva omasta, biologisesta äidistään. Sen sijaan biologinen isä puuttui kaikilta; isä oli joko kuollut tai tuntematon. Sijoitetut lapset kutsuivat sijaisäitiään useimmiten etunimellä. Sijaisisää sen sijaan kutsuttiin isäksi ja muutamassa perheessä etunimellä. Isäksi ja äidiksi kutsuminen nähtiin lasten kiintymyksen osoituksena ja merkinä siitä, että lapsi oli kotiutunut sijaisperheeseen. Äidiksi ja isäksi kutsuminen oli myös haastatelluille sijaisvanhemmille tärkeää. Sijaisvanhemmat halusivat ammatillisesta kasvatusotteestaan huolimatta olla myös isiä ja äitejä.

**“ Alkuun oli vaikeaa ja rasittava aika, kun oli nää oikeuskäsittelyt ja muut. Se oli rassaavaa myös Atelle et sit ku heti ku nää tuli nää oikeuden päätökset siitä niin tota siis varmaan oliko se seuraavana päivänä niin Atte alotti sanoo Juhaa iskäks. Et se oli niinku semmonen ihan selkeesti meille ja lapsestaki näki että se oli semmonen rajapyykki.”** (Sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Mielenkiintoista oli havaita sijaisvanhempien omaista käsityksistä se, kuinka sijaisän ja sijoitetun lapsen suhdetta kuvataan enemmän kuin lapsen ja sijaisäidin välistä suhdetta. Haastatteleman sijaisvanhemmat kertoivat paljon enemmän lasten ja sijaisän suhteesta kuin sijaisäidin ja lasten suhteesta. Sijaisäidin ja lasten suhdetta kuvattiin useimmiten *hoitaja-hoidettava*-suhteeksi. Sijaisäiti huolehtii lasten käytännön asioista ja toimii yhteyshenkilönä lapsen ja muun muuassa viranomaisten ja biologisten vanhempien välillä. Biologisilla äideillä oli selvästi Anderssonin jaon mukaan *säilynyt äitiys* eivätkä sijaisäidit edes pyrkineet ottamaan ainoan äidin asemaa (vrt. Laurila 1999, 79). Useissa haastatteluissa tuli ilmi myös epäoikeudenmukaisuuden tunne; sijaisäidit kokivat epäoikeudenmukaisena sen, että sijoitetut lapset nostivat biologisen äitinsä jalustalle.

**“ Kyl joskus rassaa; Minttu varsinkin oli semmonen se aina sano että miks ootte ottanu meidät meidän äitiltä pois, sit se murjotti ja oli mulle tosi äkänen. Mut tosissaan ku aattelee että melkein kaks vuotta on menny ja edelleen Minttu toivoo että hän sais asua äitin kanssa ja se ei oo niinku hyväksyny ja sit se välillä syytti veljeensä että “sä et rakasta äitiä kun sä et halua asua sen kanssa”. Veli sano et “kyl mä rakastan äitiä mut mä en halua asua sen kanssa et mä haluan asua täällä”. Se tuntu sit hyvältä.** (Sijaisäiti 2 sijoitettua, biologiset lapset aikuisia)

Sijaisisien ja sijoitettujen lasten suhteesta haastatteleman sijaisvanhemmat puhuivat enemmän. Sijaisvanhemmat korostivat varsinkin alle murrosikäisten lasten kohdalla sijaisän ja lapsen hyvää ja tiivistä suhdetta. Mielestäni tähän saattoi olla syynä se, ettei suurimmalla osalla sijoitetuista lapsista ollut muistikuvaa biologisesta isästään, vaan

sijaisissä oli lapsille *uusi psykologinen isä* (ks. Laurila 1999, 79) Jotkut sijaisvanhemmat kokivat suhteen liiankin tiiviinä ja ongelmallisena. Eräs sijaisissä joutui esimerkiksi jättämään työnsä, koska sijoitettu lapsi oireili työssäolon aikana liikaa. Lapset saattoivat olla täysin riippuvaisia sijaisisästä ja suhde koettiin lapsen taholta ristiriitaisenakin.

**Sijaisisä1:** “Timo on alusta pitäen halunnut asua täällä vaikka sitä ei kyllä uskois.”

**Sijaisäiti1:** “Se on ihmeellinen kaksjakoinen persoona, että voi sanoa että Timo rakastaa Mattia ihan siis liikaa.”

**Sijaisisä1:** “Ja samaan hengenvetoon se rupee haukkumaan siaks.”

**Sijaisäiti1:** “Niin tai jotenkin, niinku mä joskus kysyn että miks sä käyttäydyt niin että Matille tulee paha mieli, niin sillä ei oo vastausta mihinkään. Se sanoo aina vaan että en mä tiedä. Ja sehän se onki ku *myö aina vaan* niinku pähkäillään sitä että ku pääsis sen pojan pään sisään ja tietäs mitä se ajattelee et meille ois paljon helpompi. Et nyt me joudutaan vaan niinku miettimään ja miettimään et miks se tekee noin ja miks se puhuu tommosia ja sitte ku se käyttäytyy hirveen sikamaisesti ja koulussakin on hirveen paljon ongelmia.. Mä aina kyselen siltä että miks miks miks niin ei se tiiä, että se vaan on..” (Sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

## 7.2. Sijoitettujen lasten ja biologisten lasten välinen ero

Haastattelemieni sijaisvanhempien mukaan heillä ei arkielämässä ole jaotteluja biologisiin lapsiin ja sijoitettuihin lapsiin. Käytännön vanhemmuus on yhdistelmä kaikkia vanhemmuuden muotoja sosiaalisesta vanhemmuudesta psykologiseen vanhemmuuteen. Vaikka arkielämässä lapsia ei jaotella, myöntävät jokainen haastateltava, ettei sijoitettu lapsi kuitenkaan voi olla kuten biologinen lapsi. Kaikki haastateltavat eivät osaa kuvailla sijoitettujen ja biologisten lasten välistä eroa, osa arvelee sen johtuvan muun muassa sijoitettavan lapsen iästä:

**”Sijaislapsi ei voi olla niinku biologinen lapsi. Siinä on joku se semmonen.. Tietysti jos laps tulee hirveen pienenä niinku paljon sijoitetaan muutaman kuukauden vanhoja ja vuoden vanhoja ja kahen vuoden vanhoja ni sit se on varmaan ihan eri asia. Mut jos laps tulee seittemän, kaheksan tai kakstoistavuotiaana ni niin se sijaisvanhempi voi olla hirveen hyvä ja läheinen vanhempi mut siihen ei enää tuu semmosta suhdetta niinku biologisiin lapsiin jotka on kasvattanu ihan pienestä alkaen.”** (sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 2 biologista lasta)

Sijaisvanhemmat huomaavat kohtelevansa sijoitettuja lapsia ja biologisia lapsiaan eri tavalla varsinkin kurinpitotilanteissa, tosin tasapuolisuutta korostaen. Joskus biologiselta lapselta saatetaan vaatia enemmän kuin sijoitetuilta lapsilta ja sijoitetuille lapsille annetaan

enemmän anteeksi tai ei ehkä uskalleta puuttua sijoitetun lapsen tekemisiin yhtä ankarasti.

**” Kyllä ne tasavertaisia on, mutta kyllä suhtautuminen kyllä vaihtelee ja ikäväkseni täytyy sanoa että useimmiten mä olen ankarampi omaa lasta kohtaan että siinä on joku sellanen mikä tota pistää semmosen lukon päälle että... sitä jotenkin silittelee asioita ja sanojansa ja.. mut oman kohdalla se on silleen niinku että sitä on jotenki niin varmoilla sen suhteen että.. Ja kyllä ei sillä, siinä on useesti syytäkin olla hälle raivoissaan tai huomautella. Se on kyllä, jos se olis toisinpäin että se olis sijoitettu ja tää sijoitetuista nuorin ois biologinen niin kyllähän mä olisin helisemässä.”** (sijaisäiti 3 sijoitettua lasta, 1 biologinen lapsi)

Useimmiten sijoitetut lapset koetaan kuitenkin vaativampana kasvattaa kuin biologiset lapset. Sijoitettujen lasten kanssa vaaditaan enemmän johdonmukaisuutta ja vaikeimmin oireilevimpien lasten kanssa ei riitä pelkkä vanhemmuus, vaan vaaditaan myös ammattitaitoa.

**NM: ”Mites nuo säännöt ja kuri, onko ne samat sijoitetuille lapsille kuin biologisille?**

**Sijaisäiti1: ”No kun normaali biologinen lapsi, kun sille kerran sanoo niin se yleensä sitten teho, mutta näille saa sanoo sata kertaa eikä se välttämättä vieläkää teho. Et monta kertaa samoista asioista joutuu sanomaan.”**

**Sijaisäiti1: ” Et se onki mun mielestä vaikeinta että kun on tottunu siihen et jonku asian sanoo ja eihä ees kaikista tarvii sanookaan et laps on jo kasvanu niihin normeihin tai johonki tiettyihin tapoihin niin nyt vaikka kuinka sanoo, alussahan myö kaikki asiat perusteltiin viimesen päälle miks pitää tehdä tällä lailla ja puhuttiin ku ruunebergit ja nyt ei kuule enää, mää monta kertaa voin sanoa että ku minä nyt sanon niin sillä siisti ku siitä asiasta on puhuttu jo hirveen monta kertaa. Että kyllä mun mielestä sijaislapsille on pakko pitää tiukemmat rajat ku biologisilla koska ne ei tee muuten. Tai käyttää jotakin lahjomista ja kiristämistä, kaikki nää klassiset keinot mitä ei sitten oo kuitenkaan omien lasten kasvatuksessa tarvinnu käyttää.”** (sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, biologiset lapset aikuisia)

### **7.3. Jaetun vanhemmuuden kokemukset**

Kaikkein haastavimmaksi tehtäväksi sijaisvanhemmuudessa sijaisvanhemmat kokivat suhteet lasten biologisiin vanhempiin. Sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien tapaamiset tuntuivat aiheuttaneen jos jonkinlaista huolta. Toisaalta sijaisvanhemmat kokivat sijoitettujen lasten edun mukaista olevan heidän tapaavan biologisia vanhempiaan, vaikka nämä eivät lapsiinsa itse yhteyttä pitäisikään.

Sijaisvanhemmat joutuivat työskentelemään paljon, jotta saisivat biologiset vanhemmat

tapaamaan lapsiaan. Lisäksi oli biologisia vanhempia, jotka olisivat halunneet tavata lapsiaan liian usein tai olivat tapaamistilanteessa niin huonossa kunnossa ettei lapsia voinut heidän hoitoonsa jättää.

**”Tietysti oma särmänsä niissä jutuissa on kun lähetään tämmöseen tilanteeseen, jossa sitte äiti ei tietenkään oikeen hirveesti tykänny tästä tilanteesta ja niitä semmosia ongelmia on ollu”** (Sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Jaettu vanhemmuus on sijaisvanhemmuudelle väistämätöntä, tosin vanhemmuus jakautuu eri tavoin eri perheissä sijaisvanhempien ja lasten biologisten vanhempien välillä. Haastatteleman sijaisvanhemmat toivoivat, että biologiset vanhemmat osallistuisivat enemmän lastensa elämään kuin nykyisin. Suurin osa haastatelluista kokivat, että biologiset vanhemmat olivat luovuttaneet vanhemmuutensa sijaisvanhemmille.

**” Meil on menny tosi hyvin, se äiti on.. aina sanoo lapsille et totelkaa Marttia ja Hannelee ja se on lasten kuullen sanonu että teidän pitää totella täällä ku työ täällä asutte et se on niinku ihan luovuttanu sen vanhemmuuden niinku meille. Ihan täydellisesti. Yhteistyö on toiminu tosi hyvin meillä.”** Sijaisäiti, 2 sijoitettua, 3 biologista)

Biologiset vanhemmat olivat neljän sijoitetun lapsen kohdalla lakanneet pitämästä yhteyttä lapsiinsa. Yhdessä sijaisperheessä sijaisvanhemmat olivat etsineet kauan kadoksissa olleen biologisen isän ja tukeneet lapsen ja isän välistä yhteistyötä. Sijaisvanhemmat toivovat, että jaettu vanhemmuus toimisi siten, että biologiset vanhemmat olisivat sijaisvanhemmille kasvatustukena ja osallistuisivat lapsen elämään pitämällä sovituihin tapaamisiin kiinni. Haastattelemieni sijaisvanhempien mukaan tämä ei kuitenkaan toteudu, elleivät sijaisvanhemmat itse ole aktiivisia yhteydenpitäjiä. Mikäli yhteydenotto olisi biologisten vanhempien varassa, jäisi se kokonaan toteutumatta. Biologisten vanhempien rooli koetaankin vaikeana.

**”Biologisten vanhempien asema on niin vaikee tässä kuviossa et niillä on täys työ että ne selviää ite että tota Samin ja Liisan äiti on semmonen hyvä kaveri ja sit se on semmonen idoli ja semmonen jalustalle nostettu semmonen et äiti on hirveen hyvä, äitissä ei oo yhtään vikaa. Se on aivan ihana ihminen ja tota, mut ei siitä niinku meille mitään apua silleen oo, ei oo.”** (Sijaisäiti, 2 sijoitettua lasta, 2 biologista lasta)

Sijaisvanhemmat kokevat kantavansa täyden vastuun niin sosiaalisesta kuin kasvatuksellisestakin vanhemmuudesta. Sijaisvanhemmat päättävät yksin lasten harrastuskoulu- tai terveydenhuoltoasioista ja joutuvat tekemään päätöksen siitä, onko biologinen

vanhempi siinä kunnossa, että voi kantaa vastuun lapsesta vierailun ajan. Sijaisvanhempien vastuu jatkuu kuitenkin lasten ollessa biologisten vanhempien luona vierailulla.

**NM:” Voisko biologiset vanhemmat auttaa teitä jollain tavalla?”**

**Sijaisisä3: ”No muuten ei mutta tietysti sillä tavalla ettei lyö kapuloita rattaisiin. Ja tukee sitä että jos on esimerkiksi kouluun menoa niin tukee sitä päätöstä.”**

**Sijaisäiti3: Ainoastaan mutta ei oo niinku käytännön tässä arkipäivässä mutta tietysti niin että ei tosiaan pistä hanttiin.”**

**Sijaisisä3: ”Jos meillä esimerkiksi on jotain menoja niin sitte vois viedä sinne, mutta kun kumpaakaan ei voi.”**

**Sijaisäiti3: ”Että kyllä se päinvastoin niin päin on, että me ollaan sitte jos joku tilanne tulee ja joku kriisi niin.. Et esimerkiksi jos Janne sairastu äitinsä luona niin sehän soittaa meille tänne ja hakee sitte meiltä tukea eikä toisin päin.”**  
(sijaisvanhemmat, 2 sijoitettua lasta, 3 biologista lasta)

Sosiaalinen vanhemmuus on käytännön vanhemmuutta, sijaisvanhempien arkipäivää. Haastattelemiini sijaisvanhemmat olisivat halukkaita jakamaan sosiaalisen vanhemmuuden tehtävät yhdessä biologisten vanhempien kanssa, mutta rajoitetusti. Mikäli biologiset vanhemmat kykenisivät yhteistyöhön eivätkä vastustaisi sijaisvanhempien suunnitelmia tai kasvatuseräjämiä, voisi sosiaalisen vanhemmuuden jakaa. Käytännössä sijaisvanhemmat vastaavat kuitenkin sosiaalisen vanhemmuuden toteutumisesta yksin.

## 8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tekeminen oli minulle pitkä ja haastava prosessi. Kun valitsin sijaisvanhemmuuden tutkielmani aiheeksi, olin opiskelija, jolla ei vielä ollut lainkaan sosiaalityön työkokemusta. Tutkielman valmistuttua olin jo työkennellyt kaksi vuotta kokopäiväisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Tutkijana tämä aika oli minulle antoisaa ja varmasti toi oman leimansa tutkielmalleni. Ehkä käytännönläheisyys, jota nyt tutkielmassani korostan, olisi jäänyt vähemmälle, jos olisin laatinut tämän tutkielman vain opiskelijan ”silmin”. Sosiaalityöntekijänä tutkielman tekeminen laajensi tietämystäni ja toivottavasti syvensi myös ammattitaitoani. Sosiaalityöntekijän kiireisessä arjessa saattavat sijaisvanhempien näkemykset jäädä liiksi sivuun. Tulevaisuudessa haluaisinkin yhdistää työssäni tutkijan ja sosiaalityöntekijän roolit ja laajentaa näin lastensuojelullista näkemystäni.

Haastattelututkimuksellani pyrin tavoittamaan sijaisvanhemmuuden olemusta; sitä, millaista sijaisvanhemmuus on ja mitä haasteita sijaisvanhempana toimiminen asettaa vanhemmille. Erityisen haastavaksi koin aiheen, koska sijaisvanhemmuudesta juuri sijaisvanhempien omien kokemusten kannalta ei tieteellistä tutkimusta juurikaan ole. Koin tutkimusprosessin antoisaksi ja hyödylliseksi omassa työssäni sosiaalityöntekijänä. Sijaisvanhemmat toivat esille tärkeitä ja kehittämisen arvoisia ideoita lastensuojelulle. Sijaisvanhempien tietämystä ja kokemusta voisi mielestäni käyttää enemmänkin hyväksi lastensuojelussa. Sijaisvanhemmat kokivat yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa tärkeäksi.

Sijaisvanhemmuus antaa uudelle perhetutkimukselle uudenlaisen näkökulman vanhemmuuteen. Sijaisperheessä perhe ei perustu biologiseen perimään vaan perheen sisäiset suhteet ja vuorovaikutuksen merkityksellisyys korostuvat. Sijaisvanhempien perhekäsitykset tuovat esiin joustavampia ja moninaisempia perhemalleja jaetun vanhemmuuden mukaan.

Sijaisvanhemmaksi ryhdytään monista eri syistä. Yleensä taustalla on halu auttaa ja hoivata. Sijaisvanhemmuus on ammattivalinta, joka saattaa mahdollistaa ainoan keinon työllistää itsensä. Vaikka rahanansaitsemista tekemissäni haastatteluissa vähäteltiin, voidaan silti pitää työllistymistä tärkeänä syynä sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle.

Sijaisvanhemmillä on yhä tarve itsekin vähätellä työnsä arvoa, vaikka kaikki haastateltavat olivatkin tyytymättömiä taloudelliseen korvaukseen. Soveliaampaa oli puhua sijaisvanhemmuudesta *hyväntekevyytenä*, johon ei taloudellinen puoli liity.

Sijaisvanhemmuuteen liitetään voimakas *uhrautuminen*, kaikesta muusta tinkiminen sijaisvanhemmuuden vuoksi. Hyväntekijöinä ollaan valmiit uhraamaan ystävyyssuhteiden ylläpitäminen, lomat ja joskus jopa työpaikat. Mielestäni olisikin ensiarvoisen tärkeää, että sijaisvanhemmuus tunnustettaisiin työksi, joka sallisi ja mahdollistaisi myös vapaa-ajan työstä. Samalla jäisi aikaa kouluttautua ja virkistyä.

Sijaisvanhemmat näkivät omaan perheeseensä kuuluvaksi ne henkilöt, jotka parhaillaan asuivat samassa taloudessa. Perhe koettiin voimavarana ja sijoitetut lapset vahvuutena. Kuten jo edellä totesin, sijaisvanhempien perhekäsitykset olivat tavanomaista laajempia ja joustavampia kunkin elämäntilanteen mukaan.

Sijaisvanhemmuudessa yhdistyvät yksityinen ja julkinen vanhemmuus haastavalla tavalla. Sijaisvanhemmaksi kouluttaudutaan ja koulutusta on jatkuvasti kehitetty. Sijaisvanhemmat tekevät työtään kuitenkin kotonaan ja usein yhdistävät sijaisvanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden. Sijaisvanhemmat joutuvat tekemään koko perheensä julkiseksi ja kotinsa avoimeksi niin viranomaisille kuin uusille, sijoitettujen lasten mukanaan tuomille perheenjäsenille. Sijaisvanhemmuus voi edelleen myös ammatillistua ammatilliseksi perhekodeksi.

Sijaisvanhemmuus on ennen kaikkea *ammattillista* vanhemmuutta, johon tarvitaan tänä päivänä jatkuvaa, ajankohtaista koulutusta. Vanhemmuudelta vaaditaan yhä enemmän. Olisikin mielenkiintoista olla mukana kehittämässä sijaisvanhemmuuden koulutusta yhä ammatillisemmaksi. Mielestäni kuitenkin tulee jatkossakin erottaa sijaisperheet ammatillisista perhekodeista. Sijaisperheissä sijoitetuille lapsille mahdollistetaan yksilöllinen hoito ja turvalliset vanhemmat. Toisaalta sijaisvanhemmuuden arvostusta on nostettava myös palkkauksen kautta.

Sijaisvanhemmuuden vaatimukset aiheuttavat omalta osaltaan jatkuvaa pulaa sopivista sijaisperheistä. Lastensuojelun tarve kasvaa koko ajan ja sijoitettavat lapset ovat yhä ongelmallisimpia ja vaativampia. Tutkimukseni valossa näyttää siltä, että onnistuneen sijoituksen edellytyksenä ovat sijaisvanhemmat, jotka kykenevät vahvaan



*kasvatukselliseen* vanhemmuuteen, sellaiseen vanhemmuuteen, jossa on selkeästi tavoitteita ja kykyä ottaa vastaan niin ohjausta kuin tukea.

Sijaisvanhemmuus on vahvasti työ, johon liittyy kunnianhimoa ja tavoitteita. Menestys tässä työssä antaa lisää voimavaroja ja itsevarmuutta sekä kykyä toimia vanhempana entistä varmemmin. Sijaisvanhemmuuden tähtihetkinä nähtiin usein sijoitettujen lasten koulumenestys ja selkeä positiivinen palaute sosiaalityöntekijöiltä, jota myös kaivattiin lisää. Kaikki haastattelemani sijaisvanhemmat kokivat olevansa hyviä työssään ja saaneensa varmuutta vanhemmuuteen sijoitettujen lasten myötä.

Mielenkiintoisen ryhmän muodostavat sijaisvanhempien biologiset lapset, joita vain sivusin tässä tutkimuksessa. Käytännön tasolla sijaisvanhemmat kokivat suhtautuvansa samalla tavalla biologisiin lapsiin kuin sijoitettuihin. haastatteluissani tuli kuitenkin selvästi ilmi, ettei tasapuolinen suhtautumistapa ole mahdollinen. Sanonta ”veri on vettä sakeampaa” on totta varsinkin sijaisvanhempien kohdalla. Itse näen biologisten lasten roolin vaikeana, vaikka omassa tutkimuksessani vanhemmat kokivat kohtelevansa sekä sijoitettuja että biologisia vanhempia tasapuolisesti.

*Jaettu vanhemmuus* biologisten vanhempien kanssa on sijaishuollossa lausuttu ihanteena (ks. esim. Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön esite), jonka toteutumiseen varsinkin sijaisvanhempien tulee aktiivisesti pyrkiä. Käytännössä jaettu vanhemmuus jää sijaisvanhempien kokemusten mukaan lähes kokonaan toteutumatta eikä sitä aina nähty tarpeellisenakaan. Toisaalta sijaisvanhemmat haluavat sijoitettujen lasten ylläpitävän yhteyttä biologisiin vanhempiin, mutta vanhemmuutta tähän suhteeseen ei nähty sisältyvän. Sijaisvanhempien mielestä sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman suhde nähdään parhaimmillaan kaverillisena suhteena. Vanhemmuuden vastuu ja oikeudet, *sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus*, halutaan säilyttää eheänä, vain sijaisvanhemmilla.

Sijaisvanhempien välinen työnjako perheessä vastaa pääosin perinteitä äidin ja isän tehtävien välistä työnjakoa. Äiti vastaa kodista ja osallistuu enemmän muun muassa yhteistyöhön eri viranomaisten kanssa. Sijaisäidin rooli on hoivaava ja kasvatuksellinen. Useimmiten sijaisäidit kokevat ottavansa enemmän henkistä vastuuta sijaisvanhemmuudesta kuin isät. Sijaisisän tehtävät ovat enemmän toiminnallisia ja fyysisiä. Toisaalta sijaisisät kokevat saavansa helpommin hyväksynnän sijoitetuilta lapsilta

kuin sijaisäidit. Sijaisisät ovat sijoitettujen lapsien psykologisia isiä, kun taas biologiset äidit ovat sijaisvanhempien mukaan useimmiten sijoitettujen lasten psykologisia äitejä. Sijaisvanhemmat kokevat voimakkaasti, ettei psykologista vanhemmuutta voi jakaa useimpien vanhempien kesken.

Oman tutkimukseni valossa näyttää siltä, että sijaisäidit toimivat sijaisvanhempana aktiivisemmin kuin sijaisisät. Sijaisäidit osallistuvat vapaaehtoiseen yhdistystoimintaan useammin ja myös aloite sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen tulee usein sijaisäidiltä. Sijaisäidin osa on myös haastavampi ja ristiriitaisempi. Kuten jo edellä totesin, näyttää siltä, että sijaisisät eivät joudu neuvottelemaan omasta vanhemmuudestaan sijaisäitien tavoin. Sijaisisä on monen sijoitetun lapsen ainoa isä. Sijoitetuilla lapsilla sen sijaan on ristiriita biologisen äidin ja sijaisäidin välillä, mikä vaikeuttaa usein lapsen sopeutumista sijaisperheeseen. Oman tutkimukseni mukaan näyttääkin siltä, että sijaisvanhemmuuden onnistumisen kokemiselle on tärkeää, että sijaisperheessä on molemmat vanhemmat ja kummankin vanhemman on sitouduttava tehtäväänsä täysin.

Omassa aineistossani ei ollut lainkaan purkautuneita sijoituksia kokemaan joutuneita sijaisvanhempia. Mielenkiintoista olisi ollut tutkia myös suhtautumista vanhemmuuteen purkautuneen sijoituksen jälkeen. Eräs haastava tutkimusryhmä olisi myös sijaisvanhemmat, jotka ovat jo saaneet tehtävänsä päätökseen sijoitetun lapsen aikuistuttua. Muuttuvatko käsitykset vanhemmuudesta tällöin?

## LÄHTEET

Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere, Vastapaino.

Andersson, G. 1989. Pieni ja poissa kotoa. Helsinki, Valtion painatuskeskus.

Andersson, G. 2001. The Motives of Foster Parents, Their Family and Work Circumstances. *British Journal of Social Work* 31, 235-248.

Aihetta ylpeyteen? PRIDE –projektin loppuraportti. 1999. Jyväskylä, Hetimonex.

Bettelheim, B. 1987. Kyllin hyvät vanhemmat. Kirja lastenkasvatuksesta. Juva, WSOY.

Brannen, J. & O'Brien, M. 1994. Childhood and Parenthood. Proceedings of ISA Committee for Family Research Conference on Children and Families. London, Formara Limited.

Bäck-Kiiänmaa, R. 1995. "Sijaisvanhemman takkia sovittamassa". Pride- pilottiprojekti 1994-1995. Raportti nro 1 sijais- ja adoptiovanhempien valinta- ja valmennusprojektista. Perhehoitoliitto ry ja Pelastakaa Lapset ry.

Cederström, A. 1990. Fosterbarns anpassning- en relationsproblematik. Stocholms universitet, Pedagogiska institutionen.

Eskola, J & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.

Festinger, T. 1983. No one ever asked us. A postscript to foster care. New york. Columbia University Press.

Forsberg, H. 1994. Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. *Stakes, tutkimuksia* 42. Jyväskylä, Gummerus.

Forsberg, H. 1995. Sosiaalitoimiston isä: kaivattu, toivoton ja uhkaava. Teoksessa *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere, Vastapaino.

- Forsberg, H. 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampere, Gummerus.
- Forsberg, H & Kuronen, M & Ritala-Koskinen, A. 1994. Perheen arki tänään-postromanttinen näkökulma. Tiedepolitiikka 1/94.
- Gerris, J. 1994. Perhearvot vanhempien silmin: Perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin. Juva, WSOY.
- Golombok, S. 2000. Parenting. What really counts? London, Routledge.
- Gottberg, E. 1997. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Turku, Unipaps.
- Greeff, R. 1999. Fostering Kinship. An international perspective on kinship foster care. Brookfield USA, Ashgate Arena.
- Gruber, A. 1979. Children in Foster Care. Destitute, Neglected,... Betrayed. New York, Human Sciences Press.
- Hirsjärvi, S. & Laurinen, L. & tutkijaryhmä. 1998. Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, L. (toim.). Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva, WSOY.
- Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä, Gummerus.
- Hoikkala, T. 1998. Isyys ja vanhemmuus. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Jyväskylä, Gummerus.
- Huttunen, J. 1998. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa Laurinen, L. (toim.). Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva, WSOY.
- Hämäläinen, J. 1987. Vanhempainkasvatus. Hämeenlinna, Karisto.

Isomäki, P. 1998. Sumea sijaisvanhemmuus. Luentotiivistelmä, sosiologipäivät 27.-28.3.1998. Westermarck Society. <http://www.cc.jyu.fi/~jlaari/sosiologia/sospaiva.htm>

Jallinoja, R. 1998. Perhe. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Jyväskylä, Gummerus.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere, Vastapaino.

Julkunen, R. 1995. Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Silius (toim.), Naiset julkisen ja yksityisen rajalla. Tampere, Vastapaino.

Kaul, H. 1991. Who cares? Gender Inequality and Care Leave in the nordic Countries. *Acta Sociologica* 34, 211-245.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo, WSOY.

Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti kokemuksia ja ajatuksia. Jyväskylä, Gummerus.

Lamb, M. 1986. The Changing Roles of Fathers. Teoksessa *The Father's Role. Applied Perspectives*. New York, A. Wiley-Interscience Publication.

Laurila, A. 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampere, Tampereen yliopisto.

Mahkonen, S. 1998. Parisuhde ja vanhemmuus. Perheoikeudellinen tutkimus. Jyväskylä, Gummerus.

Martin, C. & Colbert, K. 1997. Parenting. A Life Span Perspective. Boston, The McGraw-Hill Companies, Inc.

Mastokangas, T. & Vuolukka, K. 2001. Perhehoidon historian havinaa. *Opinnäytteitä. Perhehoito-lehti* 3/2001.

Morgan, D. 1999. Risk and Family Practices: Accounting For Change and Fluidity in Family Life. Teoksessa Silva, E.B. & Smart, C. 1999. The New Family. London. Sage Publications Ltd.

Nätkin, R. 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere, Gaudeamus.

Nätkin, R. 1998. Äitiys. Teoksessa Muutoksen sosiologia. Jyväskylä, Gummerus.

Perhehoitoliitto ry:n kotisivut. <http://www.perhehoitoliitto.fi/phon.html#3>.

Pride-kirja. Parent`s Recourse for Information Development Education. Sijais- ja adoptiovanhempien valmennus- ja valinta. Pelastakaa Lapset ry. Perhehoitoliitto ry.

Pruett, J. 1993. The Journal of Contemporary Human Services, January, 46-50.

Pulma, P & Turpeinen, O. 1987. Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun keskusliitto. Kouvolan kirjapaino, Kouvola.

Pösö, T. 1994. Laitos lapsen etuna? Teoksessa Lapsen etu ja viidakon laki Helsinki, Lastensuojelun keskusliitto

Ritala-Koskinen, A. 1993. Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 4.

Ritala- Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto, Helsinki.

Rotkirch, A. 2000. Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa:Hoikkala, T & Roos, J.P. 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhanen vaihteesta. Tampere, Tammer-Paino.

Rutter, B.A. 1990. Lapsiko sijaiskotiin? Helsinki, Otava.

Saarinen, E. 1998. Sijoitettujen lasten määrä kasvanut. Sosiaaliturva 14/98.

Scannapieco, M. 1999. Kinship Foster Care in Context. Teoksessa Kinship Foster Care. Policy, Practice and Research. Edited by Hegar, R& Scannapieco, M. Oxford University Press.

Scott, J.W. & Tilly, L.A.1989. Women, Work & Family. London, Methuen.

Sijaishuoltoyksikön esite. 1999. Jyväskylän kaupunki. Sosiaali- ja terveystilastokeskus.

Stakes: Lastensuojelu 2000- tiedonantajapalaute 14/2001. Sosiaali- ja terveystilastot.  
<http://www.stakes.fi/stakestieto/pdf/2001/tp14.pdf>

Tedre, S. 1995. Julkinen auttaja yksityisessä kodissa. Teoksessa Silius (toim.). Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere, Vastapaino.

Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Stakes. Tutkimuksia 52. Saarijärvi, Gummerus.

Vuori, J. 1989. Perheen käsitteellistäminen. Naistutkimus- Kvinnoforskning 2/89

Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere, Tampereen Yliopistopaino Oy.

Väri, V-M. 1997. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere university Press.

## LIITTEET

### LIITE 1: Sijaisvanhemmille lähetetty kirje

5.6. 2000  
Jyväskylässä

Arvoisat sijaisvanhemmat!

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntapolitiikkaa ja sosiaalityötä, ja olen tekemässä pro gradu- tutkielmaani sijaisvanhemmuudesta. Tutkielmaani varten haluaisin haastateltavaksi sijaisvanhempia, joilla tällä hetkellä on sijoitettuja lapsia hoidossaan ja jotka asuvat Jyväskylän seudulla.

Tutkielmassani haluan selvittää sijaisvanhempien näkökulmaa arvokkaaseen työhönsä; millaisena sijaisvanhemmat työnsä kokevat ja mitä se heille antaa. Minua kiinnostaa myös se, miten sijaisvanhemmat kasvatustehtävässään selviävät ja mitä kokemuksia heillä on yhteistyöstä mm. biologisten vanhempien ja viranomaisten kanssa.

Haastattelu kestää noin 1-2 tuntia. Mieluiten haastattelisin molempia vanhempia yhtäaikaan, mutta tarvittaessa toinenkin vanhempi riittää, mikäli yhteishaastattelu ei käytännön syistä Teille sovi. Haastattelu on täysin luottamuksellinen. Haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan tutkielmaani eikä haastateltavien henkilöllisyyttä kerrota. Haastateltavien nimet jäävät ainoastaan minun käyttööni ja tutkimusraportissani käytän haastatteluja niin, että yksittäisiä haastateltavia ei voi tunnistaa.

Tutkielmaani ohjaa Jyväskylän yliopistolla sosiaalityön lehtori Marjo Kuronen (puh. 014-2603116). Minulla on Jyväskylän sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslupa.



Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön työntekijät ovat valinneet Teidät rekisteristään ja he ovat postittaneet Teille tämän kirjeen. Minulla ei ole teidän yhteystietojanne, ja toivoisinkin, että Te ottaisitte minuun yhteyttä puhelimitse, kirjeitse tai sähköpostitse mahdollisimman pian, mieluiten 30.6. 2000 mennessä, että voisimme sopia haastatteluajan ja -paikan. Osallistumisenne tutkimukseen on luonnollisesti vapaaehtoista, mutta olisin todella kiitollinen, jos voisitte auttaa tutkimustani ja osallistua haastatteluun kertoen kokemuksistanne sijaisvanhempana.

**JO ETUKÄTEEN YHTEISTYÖSTÄ KIITTÄEN**

**Nina Manninen**

**LIITE 2:****SIJAISVANHEMPIEN HAASTATTELURUNKO**

## Sijaisvanhemmuuden taustat

Ketä kuuluu omaan perheeseesi?

Onko sinulla omia biologisia lapsia?

Monta sijoitettua lasta sinun hoidossasi on ollut ja milloin/kuinka kauan?

Mitä kautta sait ensi kertaa idean sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen?

Kuvaile parisuhdetanne (kuinka kauan olette olleet naimisissa jne)

Mitkä syyt vaikuttivat siihen että halusit sijaisvanhemmaksi?

Oletteko työssä kodin ulkopuolella?

Ovatko biologiset lapset ja sijoitetut lapset tasavertaisia arkielämässä?

Käytännön esimerkkejä?

Miten tutustut sijoitettuun lapseen?

Onko teillä ollut mitään ongelmia alkutaipaaleella?

Miten vanhempi voi auttaa lasta kotiutumisen?

Valmistauduitteko lasten sijoitukseen etukäteen jollain tavalla? Jouduitteko tekemään hankintoja tms? Kerroitteko lähipiirille lapsesta etukäteen?

Saitteko riittävästi aikaa valmistautua sijoitetun lapsen tuloon?

Miten valmistitte mahdollisia biologisia lapsia tulevaan?

## Suhde lapseen/sijoitettuihin lapsiin

Kuvaile suhdettasi sijoitettuihin lapsiin (lapsi kerrallaan)

Kuvaile puolisesi suhdetta lapsiin

Eroaako suhde sijoitettuihin lapsiin biologisiin lapsiin verrattuna?

Miten vanhemmuus sijoitettuun lapseen kehittyi, oletko alkanut pitää lapsia ”kuin omanasi”? Missä vaiheessa?

Kuka päättää ja miten ratkaistaan sijoitettuja lapsia koskevat käytännön asiat kuten esim.

\*harrastukset

\*taloudelliset asiat kuten viikkorahakäytäntö tai suuremmat hankinnat

\* lomien ja juhlapyhien vietto

Vaikuttaako luopumisen mahdollisuus vanhempi-lapsi suhteeseen?

Mitkä ovat olleet parhaita hetkiä sijoitettujen lasten kanssa?

Oletteko kokeneet epäonnistumisia lasten kanssa?

Mitä toivot tulevaisuudelta, kun sijoitetut lapset muuttavat pois kotoa?

Suhde biologisiin vanhempiin

Pitääkö biologiset vanhemmat teihin yhteyttä? Millä tavoin?

Mikä on biologisten vanhempien rooli teidän mielestä?

Mitä tehtäviä on biologisilla vanhemmilla?

Miten vanhempien välinen yhteistyö käytännössä toimii?

Koetko yhteistyön tärkeäksi ja erityisesti keiden kanssa?

Tulisiko jossain tilanteissa/asioissa biologisten vanhempien oikeuksia lapsiinsa rajoittaa?

Onko esimerkkejä?

Ketä sijoitetut lapset kutsuu äidiksi/isäksi?

Osallistuvatko biologiset vanhemmat lasta koskeviin päätöksiin? Esim. Kouluasioissa?

Oletteko yhteydessä lasten muihin biologisiin sukulaisiin?

Sijaisvanhempien saama tuki

Koetko sijaisvanhemmuuden työnä/ammattina?

Onko mielestäsi sinulle maksettu palkka/palkkio riittävä?

Oletko tyytyväinen saamaasi koulutukseen?

Toivoisitko lisää koulutusta?

Mistä katsot saavasi tukea työllesi?

Onko tuki riittävä?

Mistä saat parhaiten tukea ja neuvoa?

Missä tilanteissa neuvoja eniten koet tarvitsevasi?

Oletko tyytyväinen esim. sosiaaliviranomaisiin yhteistyön saralla? Entä muihin?

Arvostetaanko sinua sijaisvanhempana riittävästi?

Kuunnellaanko sinun ajatuksiasi tarpeeksi ja arvostetaanko asiantuntemustasi lasten kasvattajina?

Ovatko käsitykset perheestä muuttuneet sijaisvanhemmaksi ryhtymisen myötä jollain tavalla?

Onko tuttavapiirissäsi muita sijaisvanhempia? Kuinka tiiviisti pidät heihin yhteyttä?

Oletko mielestäsi saanut riittävästi tietoa lapsesta ja lapsen taustasta ennen sijoituksen alkua?

Olisitko toivonut tietoa joistain asioista enemmän?

#### Vanhemmuus

Millainen on hyvä sijaisisä/äiti? Millainen olisi ihanne- sijaisvanhempi?

Miten vertaisit itseäsi ”ideaaliseen sijaisvanhempaan”?

Miten sijaisvanhemmuus on muuttanut sinua vanhempana?

Onko sinulla mitään tavoitteita vanhemmuuden suhteen? Missä toivoisit kehittyväsi?

Onko teillä joitain ennalta pohdittuja periaatteita, sääntöjä tai kieltoja, jotka koskevat sijoitettuja lapsia tai biologisia lapsia?

Onko käytössäsi joitain tiettyjä kasvatustekniikoita? Esimerkkejä?

Mitkä ovat erityisesti sinun ja mitkä puolisoasi tehtävät sijaisvanhempana?

Ottaako jompikumpi enemmän vastuuta tehtävästään?

Onko teillä perheenä yhteisiä harrastuksia?

Viettääkö koko perhe aikaa yhdessä?

#### Sijaisvanhemmuus ja parisuhde

Onko sijaisvanhemmuus muuttanut parisuhdetta jollain tavalla?

Onko sijaisvanhemmuus aiheuttanut vaikeuksia tai ongelmia suhteellenne?

Miten niistä on selvitty ja millä keinoin?

Kumpi teistä ensimmäisenä ehdotti sijaisvanhemmuutta ja miten puoliso aluksi suhtautui?

Onko sijaisvanhemmuus ollut odotusten mukaista?

Onko sijaisvanhemmuus rajoittanut elämää jollain tavoin?

Esim. Työ, harrastukset, lomamatkat jne.